

TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

(Üniversitelerin İleriye Dönük Gelişmeleri Üzerine Görüş ve Öneriler)

Y.Doç.Dr.Erdoğan BAŞAR*

GİRİŞ

Biyolojik ve sosyal bir varlık olan insanoğlunun yaşamını etkili biçimde sürdürebilmesi, gereksinmelerini doyuma ulaştırmasına bağlıdır. Kuşkusuz insanoğlunun gereksinmelerini karşılaması kolay gerçekleşmez. Önüne birçok doğal ve toplumsal engeller çıkar. İşte bunların herbiri insanoğlu için sorun(problem) olarak algılanır. Sorunlarını belirli bir zaman içinde çözemeyen insanın da akıl ve beden sağlığı bozulur. Hatta çözümlenmeyen bazı sorunlar onun yaşamının sona ermesine bile yolaçabilir.

İnsanoğlunun gereksinmelerini karşılarken önüne çıkan engelleri aşmada, doğuştan sahip olduğu özellikler, yetenekler, diğer canlılarla karşılaştırıldığı zaman yok denecek kadar azdır. Yalnız insanoğlunun diğer canlılarda pek gelişmemiş bulunan öyle güçlü bir yeteneği vardır ki -biz buna "öğrenme" ve "öğretme" yeteneği diyoruz- o bu yeteneği sayesinde kazanmış olduğu yeni davranışlarla yaşamını zorlaştıran engelleri büyük ölçüde aşmayı başarabilmiştir. Böylece de kendisine rahatça yaşayabileceği uygar bir çevre oluşturabilmiştir. Kuşkusuz bu söylenenler, yeryüzünde yaşamakta olan tüm insanlar ya da toplumlar için aynı ölçüde geçerli değildir. Çünkü bugün yeryüzünün değişik bölgelerinde farklı uygarlık düzeylerinde yaşamlarını sürdüren yüzlerce, hatta binlerce insan topluluklarının bulunduğu bir gerçektir.

İnsanoğlu, yeryüzünde yaşamaya başladığı ilk günden başlayarak günümüze değin büyük bir ölüm kalım savaşı vermiştir. Buna uygarlık savaşı da denilebilir. Bu savaşta karşısında iki kuvvet yer almıştır. Bunlardan birincisi kendisi, diğeri de doğanın güçleridir. Kendisine karşı verdiği mücadelede ortaya koyduğu tüm ürünler "ideoloji", doğaya karşı verdiği mücadelede ortaya koydukları da "teknoloji" olarak adlandırılmaktadır. İşte insanoğlunun bu iki ürüne sahipolma derecesi de "uygarlık", "çağdaşlık" olarak adlandırılmaktadır. İnsanoğlu ideoloji geliştirerek beşeri çevresini, teknoloji geliştirerek de doğal çevresini düzene koymaya çabalamaktadır. Özetle bir toplumun (ve onun içinde yaşayan tüm bireylerin) uygarlık düzeyi denildiğinde, onun hem beşeri, hem de doğal çevre üzerinde kurabildiği kontrol anlaşılmalıdır. Bir toplumun uygarlık düzeyinin yükselmesini sağlayacak temel güç, o toplumun sahip olduğu insangücü ve

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

insangücü-dışı(doğal) kaynaklardır. Sahip olunan doğal kaynaklar ne denli elverişli olursa olsun, eğer bunları işleyecek nitelikli insangücü yoksa, bunların fazla bir değeri olamaz. Çağdaş toplumun temel taşıını oluşturan nitelikli insangücünü yetiştirmede en etkili araç eğitimidir. Kuşkusuz burada sözü edilen üretici, yaratıcı bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim sistemidir.

Genel anlamda eğitim, insanoğlunun öğrenme yolu ile düşünme yeteneklerini, bilgisini, anlayışını ve becerilerini geliştirme sürecidir. Toplumlar inanç, bilgi ve pratik becerilerini eğitim ile yeni kuşaklara aktarırlar. Bu bakımdan eğitim, kültürel ve toplumsal olduğu kadar ekonomik amaçlara dönük bir süreçtir. Özellikle çağımızda fen ve teknolojinin; üretim, yöntem ve araçlarında devrim denilebilecek değişikliklere yol açması, bu yöntem ve araçların yaygın ve etkili olarak kullanılmasının bir zorunluk haline gelmesi, eğitimin görev alanını genişletmiş, amaçları arasında üretici insangücü yetiştirmeğe tartışmasız bir öncelik kazandırmıştır.(1)

Günümüzde eğitim, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan temel bir alt yapı alanı durumuna gelmiştir. Bununla birlikte eğitim, bireylerin toplumla ilişkilerinin uyumlu biçimde oluşmasını sağlayacak nitelikleri geliştirmekle yükümlüdür. Başka bir deyimle dürüst, özgürce düşünebilen, sorumluluk duygusu taşıyan bağınazlığa kapılmayan, hoşgörülü, önyargısız, eleştiriye açık, ölçülü, güzelliği duyabilen demokratik ve laik toplumsal düzenin erdemlerini değerlendirebilen aydın kişiler yetişmesini sağlamak eğitimin vazgeçilmez işlevleridir.

Bugün eğitimden sözedildiği zaman hemen akla okul, öğretmen, öğretim programı gibi sözcükler gelmektedir. Okul, eğitim işinin bu konuda özel olarak yetiştirilmiş uzman kişilerin(öğretmenlerin) gözetiminde, rehberliğinde planlı olarak yapıldığı yerdir. Okul eğitimi, toplumlarda eğitim hakkı ve planlı kamu eğitimi kavramlarının ortaya çıkmasından sonra gelişmeye başlamıştır.

"Eğitim hakkı" , "planlı kamu eğitimi" gibi kavramlarla insanoğlunun tanışmasının iki yüz yıllık bir geçmişi vardır. Bu kavramlar ve bunların hayata geçirilmesi, ancak büyük Fransız devriminden sonra mümkün olabilmıştır. Condorcet, 1792 Nisan ayında Milli Meclise sunduğu raporunda ihtilal tarafından açıklanan hürriyet ve eşitlik ilkelerinin, öğretimsiz mevcut olamayacağını dile getirmiştir.(2) Fransız devriminin getirmiş olduğu bu yeni insan ve devlet anlayışı çerçevesinde bir toplumu oluşturan her yurttaşın insanca ve sorumlu bir yurttaş olarak yaşayabilmesinin ancak iyi bir eğitim almasına bağlı olduğu ve bu işin de devlet tarafından yerine getirilmesinin şart olduğu kabul edilmiştir. Bu anlayış zaman içinde dünyanın tüm ülkelerinde yaygınlık kazanmış, devletlerin gözetim ve denetimi altında eğitim sistemleri ortaya çıkmıştır.

Devletin başlıca ödevini, bireylerin özgürlük sınırlarını tayin etmek, dış politikayı yürütmek, iç düzen ve millî güvenliği sağlamaktan ibaret sayan XVIII. yüzyıl devlet görüşü, bugün demokratik toplumların büyük çoğunluğunda terk edilmiş bulunmaktadır. Aksine devletin topluma ve vatandaşlara karşı pozitif bazı ödevleri olduğu kabul edilmektedir. Ailenin korunması, çalışma hakkı, dinlenme hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve eğitim hakkı gibi sosyal ve iktisadi haklara vatandaşların sahip olması gerektiği ve devletin bu hakların gerçekleşmesi

için elindeki güçleri kullanmasının zaruri bulunduğu XX. yüzyıl devlet teorisinde benimsenmiş bulunmaktadır.(3)

Eğitim konusundaki modern hukuk ve devlet anlamını en iyi yansıtan belgelerin başında tartışmasız 10 Aralık 1948 tarihli "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" gelir. Her ne kadar bildiri hukuki anlamda bağlayıcı bir nitelik taşımasa da üye ülkelerin insan hakları ve demokratik ideallere bağlılıklarını gösteren büyük bir manevi belge niteliğini taşımaktadır.(5) Bildirgenin 26.maddesinde bireylerin eğitim hakları düzenlenmiştir. Bu maddede, her bireyin eğitim görmeye hakkı olduğu, eğitimin parasızlığı (hiç olmazsa ilk ve temel evresinin böyle olması gerektiği), zorunluluğu, teknik ve mesleki öğretimden herkesin yararlandırılması, yükseköğretimin yeteneklerine göre tüm bireylere tam eşitlik ilkesi içinde açık olması, eğitimin insan kişiliğinin tam geliştirilmesi ve insan haklarıyla ona bağlı özgürlüklerine saygının güçlenmesini amaçlaması, hükme bağlanmıştır. (6)

4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan ve 3 Kasım 1953 tarihinde yürürlüğe giren "Avrupa İnsan Hakları ve Ana Özgürlükleri Sözleşmesi" Evrensel Bildirgede belirtilen hak ve hürriyetleri onaylamak ve gerçekleştirmek maksadını taşımıştır.(7) Bu önemli belgeden sonra giderek çağdaş demokratik toplumların tümünün Anayasalarında "eğitim hakkı" yurttaşların temel sosyal haklarından biri olarak yerini almıştır.

Türk toplumunda planlı kamu eğitimi düşüncesinin ortaya çıkışını Sultan II.Mahmud'un 1824 yılında yayınlamış olduğu ilköğretimi zorunlu kılmayı amaçlayan fermanına(8) kadar götürülenler vardır. Oysa "1824 Fermanı yalnız erkek çocuklar için bir ilköğretim zorunluluğu getirmiştir. Eğitim açısından ise bireylere bir hak ve devlete de bir eğitim ödevi yüklememiştir."(9) Bu nedenle 1824 Fermanını Türkiye'de zorunlu eğitimin başlangıç tarihi olarak görmek yanlış olur. Aslında Batılı anlamda devletin her kurumunu yenileştirmekten yana olan Sultan II.Mahmud'un bu fermanında ileri sürmüştüğü görüşler, eğitimde o güne kadar sürdürülen geleneksel anlayışın devamından ibarettir. Bu fermanla Padişah, adeta ulemanın görüşlerini ferman şeklinde halka duyurmuştur.(10) 1824 Fermanının hükümleri 1839'lara kadar İstanbul'da bile yeterince uygulamaya konulamamıştır.

Türk toplumunda gerçek anlamda "planlı kamu eğitimi" düşüncesinin yer edinmesi ve devletin de bu bağlamda eğitim sorumluluğunu üstlenmesi, 1869 yılında yayınlanmış bulunan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"nden sonra olmuştur. O tarihten başlayarak Türk toplumunda devlet eğitim alanındaki sorumluluklarını eskisine oranla giderek daha iyi kavramaya ve yükümlülüklerini de yerine getirmeye çaba harcamıştır. Ne var ki Osmanlı İmparatorluğunun Tanzimat, Meşrutiyet, İstibdat, II.Meşrutiyet devirlerinde planlı kamu eğitiminin gelişimi oldukça cılız kalmıştır. Türk toplumu, gerçek anlamda kitle eğitimini, planlı kamu eğitimini, ancak Cumhuriyet döneminde kalkınmanın temel şartı olarak görmüş ve bu doğrultuda da büyük çaba harcamıştır.

Türk toplumunun eğitimde bugün yakaladığı çağdaşlık, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen eğitim reformlarının bir sonucudur. Bu reformların

gerisinde de yüce Atatürk'ün üstün yurtseverliği, ileri görüşlülüğü, yaşamda karşılaşılan sorunların tümünün çözümünde tek yol göstericinin bilim olduğu gerçeğini görmesi yatmaktadır. Kuşkusuz günümüzde Türk eğitim sisteminin tüm kurum ve kuruluşlarıyla tamamen çağdaş bir yapıya kavuştuğu öne sürülemez. Önünde daha çözüm bekleyen birçok sorun vardır. Ama bu sorunlar çözümsüz değildir, Yüce Atatürk'ün gösterdiği "bilim" yolundan gidilerek bu sorunların tümü, zaman içinde çözüme kavuşturulacaktır. Bundan hiç kimsenin kuşku duymaması gerekmektedir.

Bir toplumdaki tüm bireylerin eğitimlerinin planlı biçimde sürdürülmesini sağlayan sistem "eğitim sistemi" olarak adlandırılmaktadır. Eğitim sistemleri toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarına, gereksinmelerine, gelecekte beklentilerine, dünyadaki diğer toplumlarla olan ilişkilerine ve kısaca "zamanın ruhuna" ne denli dönük olarak oluşturulmuşsa, o denli gerçekçi ve işlevsel olmaktadır. İşte bir toplumun eğitim sistemini oluşturma ve yaşatma görevini üstlenmiş bulunan kişi ve kurumların temel görevi, eğitim sistemini sürekli işlevsel tutmak, bunun için de ne gerekiyor ise yapmaktır. Bu da "Niçin eğitim?" (eğitimin hedefleri), "Neler (içerik), ne zaman ve nasıl öğretilecek?" (öğrenme-öğretme süreçleri), "Ne kadar öğrenildiğini nasıl anlayacağız?" (değerlendirme) sorularına verilecek gerçekçi cevaplara bağlıdır.

Genelde tüm dünya ülkelerinin eğitim sistemleri incelendiği zaman bunun ilk, orta ve yüksek öğretim olmak üzere üç kademeden oluştuğu görülür. Bu oluşum keyfi olarak ortaya çıkmamıştır. İnsanın biyo-sosyal özelliklerinin ve insandan toplumun beklentilerinin eğitim sistemine yansımalarıdır. Bu nedenle her kademenin diğer kademelerle uyumlu, fakat kendine özgü eğitim görev ve sorumlulukları, yani yapı ve işlevleri vardır. Yalnız eğitim sistemleri tasarlanırken tüm kademeler bir bütünlük içinde, sistemin bir parçası olarak düşünülmeli ve öyle tasarlanmalıdır. Zaten sistem yaklaşımının temel mantığı da budur.

Eğitim kademelerinin yapı ve işlevleri statik değil, dinamik bir durum gösterir. Bireyin ve toplumun gereksinimleri değiştikçe eğitim sisteminin (ve kademelerinin) değişmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden her kademenin eğitim sistemi, dahası toplumsal sistem içindeki yerinin, görevlerinin sürekli sorgulanması, bunun sonuçlarına göre de yapılanması gerekmektedir.

Eğitim sistemlerinin en üst kademesi yükseköğretimdir. Yükseköğretimin belirgin üç önemli amacı vardır. Bunlar:

1. Alt kademelerden belirli bir eğitim alarak gelmiş bulunan öğrencilere, ilgi ve yetenekleri ölçüsü ve doğrultusunda ülkenin bilim politikasına ve toplumun üst düzeyde ve çeşitli kademelerdeki insangücü gereksinmelerine göre yüksek dereceli mesleki eğitim vermek,

2. Ülkeyi ilgilendirenler başta olmak üzere bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak,

3. Ülkeyi ilgilendiren her türlü sorunla ilgili olarak tüm yönetim birimlerine danışmanlık yapmak.

İşte bu makalede yüce Atatürk'ün Türk toplumuna gösterdiği "Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmak" hedefiyle tutarlı olarak Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin (üniversitelerin) tarihsel geçmişine kısaca değinilmiş, çağdaş bir üniversitenin yapı ve işlevlerinin nasıl olması gerektiği tartışılmış, bu gerçekler ışığında da Türk yükseköğretim sisteminin nasıl geliştirileceğine yönelik olarak görüş ve öneriler sıralanmıştır.

1. TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

Bugünkü Türk üniversitelerinin temeli sayılabilecek geleneksel dini-sivil eğitim kurumu olan ilk medrese, Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey tarafından 1040 yılında Nişapur'da kurulmuştur.(11) Bunu ünlü Selçuklu Devlet adamı Nizam-ül Mülk'ün 13.10.1065 tarihinde Bağdat'ta "Nizamiye" adıyla kurduğu medrese izlemiştir.

Genellikle kabul edildiğine göre bir geç Ortaçağ Avrupa öğretim kurumu olarak doğup gelişmiş olan üniversite, İslam dünyasından, medreseden etkilenmiştir. Fakat bu durum ne olursa olsun, İslam dünyasında yükseköğretim kurumu olarak XI. yüzyılda resmi bir kimlikle ortaya çıkan medrese sistemi Selçukluların eseridir. Ayrıca bu öğretim sisteminin Selçuklu öncesi gelişme evresine sahip olduğu görülmektedir ki, bu hazırlık devresinde de Horasan ve Maverâünnehir bölgesinin, yani Türklerin yaşadığı coğrafi çevrelerin ve Gaznelilerle Karahanlılar gibi Türk devletlerinin etkili oldukları görülmektedir. Böylece İslam dünyasında yükseköğretim kurumu olan medrese de hemen hemen tümüyle Türklerin bir eseri olarak karşımıza çıkmaktadır.(12)

Osmanlı Devletinde ilk medreseyi 731 H.(1330 M.) (13) yılında İznik'te Orhan Gazî kurmuştur. Bir cami imaretiyle birlikte kurulmuş bulunan bu medreseye zamanına göre en dolgun maaşla(günde otuz akça) dönemin büyük bilgin ve düşünürlerinden Davud-ı Kayseri müderris olarak atanmıştır.(14)

Osmanlı Devletinde medreseler en önemli gelişmeyi Fatih döneminde sağlamışlardır.(15) Osmanlı Devletinin kuruluşundan Tanzimat'ın ilanına kadar ülkenin bilim ve adalet yaşamına doğrudan doğruya ve yönetimine de kısmen egemen olan medreselerin, sivil ve askeri yaşamın istediği yöneticileri, yargıçları, uzmanları yetiştirmek suretiyle yararlı hizmetler gördükleri bilinmektedir.(16)

Medreseler öncelikle dinsel eğitim veren kurumlardı. Bu nedenle programlarında dini bilgiler (Nakli ilimler) daha ağırlıklı olarak yer almıştır. Bunun yanı sıra Mantık, Dilbilgisi, Aritmetik, Geometri, Metafizik, Astronomi ve Tıp'la ilgili (akli ilimler-pozitif bilimler) bilimlere de yer verilmiştir. Yalnız zamanla bu dersler medreselerin programlarından çıkarılmış, medrese sadece dini bilgilerin verildiği eğitim kurumu durumuna gelmiştir. Eğitim ve öğretimde araştırma ve incelemelere yer verilmemiş, bilinenlere yenilerini eklemek yerine onları aynen aktarmak yoluna sapılmıştır. Böylece "Osmanlı-Türk medreseleri ancak İslami bilimleri gerçekten iyi

bilen bazı şahsiyetler yetiştirebilmiştir. Bazı büyük müfti ve kazaskerlerin, Osmanlı İmparatorluğunun sevk ve idaresinde, kanunların tedvininde, şeriatın hukuki bütünlüğünün korunmasında önemli ve tarihi bir rol oynadıkları muhakkaktır. Bununla beraber Osmanlı medreselerinin Dünya tarihinde iz bırakacak ağırlıkta bilim adamları yetiştiremediği de bir gerçektir.(17)

Türk İslam bilginlerinin çabalarıyla geliştirilmiş bulunan Cebir, Fizik, Kimya, Biyoloji, Coğrafya gibi bilim dallarında yazılmış eserler, Batı dillerine çevrilip oralardaki üniversitelerin kuruluş ve gelişmelerinde temel oluştururken, Osmanlı Devletinde ise bu dersler XVII. yüzyıldan sonra medrese programlarından bütünüyle çıkarılmıştır.(18)

Osmanlı Devletinde bilginlerin yetiştiği ocak olan medrese, Osmanlının toplumsal hayatına da egemendi. Yalnız bu eğitim sistemi, zamanla gayet koyu bir dogmatizme saplanmıştı. Bu sistem insanları hayata değil, ahrete hazırlamak gayesi gütmüştür. Öğretim ve eğitim tamamen bireysel kalmıştır. İslam dini dünyaya önem verdiği halde medrese, insanlara ahret hazırlığı yaptırmıştır. Türkçe değil, Arapça öğretmek istemiştir. Nakli ve anlamlarını kaybetmiş bir takım esaslar, Aydınlik Çağına bile meydan okumuşlardır. Medrese skolastiği ilerleyen zamanın ortaya attığı çağdaş problemleri çözecek durumdan çıkmıştır. Osmanlı Devletinin en fazla ilme ve değişikliğe ihtiyaç duyduğu devrelerde, medrese büyük bilginlerden yoksun, en aşağı bir ilmi seviyede kalmış, üstelik mutlak iktidarın destekleyicisi olmuştur. (19) Böylece Osmanlı medreseleri toplumun gereksinmesi olan nitelikli insan gücünü yetiştiren kurumlar olmaktan çıkmış, her türlü yeniliğin ve gelişmenin karşısında yer alan gerici kurumlar konumuna gelmişlerdir.

Osmanlı ordusunun Batı ülkelerinin orduları karşısında savaş alanlarında aldığı ağır yenilgiler, o güne değin kendine aşırı güven duygusu içinde yaşayan devlet adamlarının kafasında soru işaretlerinin uyanmasına yolaçmıştır. Batı ülkelerinin üstünlüklerinin nedenleri araştırılmaya başlanmış ve bunun sonucunda da sosyal, kültürel, siyasal ve askeri alanlarda birçok yenileşme çabalarına girişilmiştir.

Osmanlı Devletinde Batı anlayışına göre bir eğitim sisteminin başlangıcı ve Türkiye'de eğitimin bir devlet hizmeti olarak ele alınışı, 18 Kasım 1773 tarihinde Kasımpaşa'da "Mühendishane-i Bahri Hümayun" (Yüksek Deniz Mühendislik Okulu) un açılması (20) ile başlamıştır. Bu kurumu 1793'de Mühendishane-i Berri Hümayun (Kara Mühendis Okulu, 1826'da Askeri Tıp Okulu, 1834'de Harb Okulu gibi kurumlar izlemiştir. Bu kurumlar esas itibariyle yüksek askeri teknik okullardı. Bu nedenle günümüzdeki anlamıyla üniversitenin temelini bu okullar olarak saymak yanlış olmakla birlikte, sivil yükseköğretime geçiş için önemli bir aşama olduğu da bir gerçektir.

Özetle yukarıda belirtilen gelişmelere karşın Tanzimat öncesinde Osmanlılar Batı bilimini bir bütün olarak ele alamamışlardır. Avrupa'daki "Aydınlanma Çağı"yla birlikte ortaya çıkan bilim devriminin getirdiği yeni bilim anlayışı ve kapsamı, yani madde, mekan, zaman, hareket ve tabiatı (nebat, hayvan ve insan) araştırma konusu yapma ve her şey üzerinde detaylı bir şekilde

araştırmacı bir ruh ile durma gibi hususlar Osmanlılar için söz konusu olmamıştır. Osmanlıların Batı bilimini aktarmak için kurmuş olduğu müesseseler de dar olarak nitelendirilebilecek olan bu anlayış çerçevesinde etkinlikte bulunmuşlar ve bilim geleneği , bilime yeni katkılarda bulunma , yani yerli bilim kurma çabası ve düşün-cesini gerçekleştirememişlerdir. (21) Batı bilimine yöneliş oldukça cılız olmakla birlikte ancak Tanzimatla birlikte başlamıştır ,denilebilir.

1.1.1.İLK OSMANLI ÜNİVERSİTESİ (1863 DARÜLFÜNUNU)

Osmanlı Devletinde Batı Üniversiteleri örneğine göre Darülfünun adıyla bir yükseköğretim kurumu oluşturma düşüncesi "Meclis-i Maarif-i Muvakkat" (Geçici Eğitim Kurulu) tarafından 21 Temmuz 1846 tarihinde alınmış bulunan eğitimle ilgili kararlar içinde yer almıştı.(22) Buna göre "Osmanlı uyruğundan ve insan olmak için bütün bilimi ve fenni öğrenmek hevesinde olanlara, bunları öğrenerek padişahın yakınında görev almak isteyenlere, yüksek bir öğrenim verebilmek amacıyla her organı tam olan bir yükseköğretim kurumu, Darülfünun açılması kararlaştırılmıştır. (23)Ne var ki bu önemli kararın hayata geçirilebilmesi için 17 yıl beklemek gerekmiştir.

Darülfünun, Sadrazam Fuat Paşa'nın emriyle Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye azasından Edhem Paşanın gözetim ve denetiminde bulunmak üzere Maarif Meclisi Başkanı Derviş Paşa'nın verdiği Fizik (Hikmet-i Tabiiye) dersiyle 12 Ocak 1863 (22 Recep 1279) (24) tarihinde öğretime başlayabilmiştir.

Darülfünunda "Serbest Dersler" biçiminde başlatılan bu öğretim şekli uzun süreli olamamış ve halktan da gereken ilgiyi görememiştir. Darülfünun için yapılan yeni binanın Maliye Nezaretine tahsis edilmesi üzerine 1865 tarihinde dersler kesilmiştir. Dönemin Maarif Nazırı Edhem Paşa yeni ve daha küçük bir Darülfünun binası inşa edilmesini teklif etmiştir. Derslere ara vermemek için de geçici olarak Çemberlitaş yakınlarındaki Nuri Paşa Konağı kiralanmış ve öğretimin burada sürdürülmesi sağlanmıştır. 19 Nisan 1865 tarihinde Nuri Paşa konağında tekrar başlayan Darülfünun dersleri bu konağın 8 Eylül 1865'te çıkan Büyük Hoca Paşa yangınında yanmasıyla kesilmiştir. (25) Darülfünunun 4000 kitabı bu yangında yanmıştır.(26)

1863 Darülfünunun bugünkü anlamıyla bir üniversite olarak görmek oldukça tartışmalıdır. Çünkü bu kurumun ilk açıldığı zaman belirli bir öğretim programı, öğretim kadrosu, amacı, örgüt yapısı ve bütçesi yoktu.

1.1.2.1870 DARÜLFÜNUNU

Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkmış olan "milliyetçilik" akımına karşı çok milliyetli ve dinli bir sosyal yapıdan oluşan Osmanlı Devletini koruyabilmek, dolayısıyla da devletin yıkılmasını önleyebilmek amacıyla Tanzimat döneminde "Osmanlılık Milliyeti" düşüncesi geliştirilmeye başlanmıştır. Bu ideoloji Fransız hükümeti tarafından da teşvik edilmiştir. İşte Osmanlılık ideolojisini geliştirmeye yönelik olarak Fransız hükümetinin tavsiyesiyle, hükümetçe 1867 yılında Fransız

Eğitim Bakanı Victor Durey'e Osmanlı eğitim kurumlarının nasıl sistemleştirileceğine ilişkin olarak bir proje hazırlanmıştır.(Berkes, s.233) Durey projesinde, dinler ve milliyetler arasında ortaöğretim kurumlarının açılması; fen, tarih, hukuk, idare okutacak bir üniversitenin kurulmasını, genel kitaplıkların açılmasını önermişti. İşte bu öneriler ışığında Fransız liseleri modeline göre 1868 yılında Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) açılmış, ardından da Türk eğitim sistemini Fransız eğitim sistemi modeline göre oluşturacak 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü) yayınlanmıştır.

Osmanlı Devletinde 1869 yılında yayınlanmış bulunan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"nin 79.maddesinde, İstanbul'da "Darülfünunu Osmani" adı altında bir yükseköğretim kurumunun kurulması öngörülmüştür.(27) Bu maddede belirtilenlere göre Darülfünun "Felsefe ve Edebiyat", "Hukuk", "Tabii Bilimler ve Matematik" olmak üzere üç bölümden(fakülte) oluşacaktı. Kurumun başında "Nazır" ünvanını taşıyan bir rektör bulunacaktı. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde Darülfünunla ilgili olarak getirilmiş bulunan düzenlemeler, devrine göre Osmanlı Devletinde oldukça ileri bir adım olarak görülmelidir.

Darülfünun-u Osmani, daha önce Avrupa'ya bu okulda öğretmen olmak üzere gönderilmiş bulunan Hoca Tahsin Efendi'nin Müdürlüğe getirilmesiyle Sadrazam Ali Paşa'nın da hazır bulunduğu büyük bir törenle dönemin Maarif Nazır Saffet Paşa tarafından 20 şubat 1870 tarihinde açılarak öğretime başlamıştır.(28) Açılışta Maarif Nazır Saffet Paşa, Maarif Meclisi Başkanı Münif Efendi, Darülfünun'un yöneticiliğine atanan Tahsin Efendi, Rum Jimnazyumunda öğretmen ve Maarif üyesi (daha sonra Güzel Sanatlar Akademesinde Sanat Tarihi Profesörü) olan Jean Aristokles Efendi (Fransızca olarak), Afganistanlı Cemalettin Efendi birer konuşma yapmışlardır. Özellikle medreseden yetişmiş olduğu halde kendi çabasıyla Fransızca öğrenen daha sonra Hariciye'ye giren, altı kez Dışişleri Bakanlığı (Hariciye Nazır) yapan Saffet Paşa'nın(1814-1883) konuşmasında dile getirdikleri Türk eğitim ve bilim tarihi açasından büyük önem taşımaktadır.

Saffet Paşa konuşmasında büyük bir öngörüşlülikle, "bugün bilimlerin ve keşiflerin ürünü olarak bize o denli hayret verici gözükken buluşların, gelecekte günlük bilinen şeyler haline geleceğini, sayısız düşüncelerin gerçekteleceğini", "daha şimdiden görülen başlangıçların bize insan aklının daha neler yapmaya yetenekli olduğunu gösterdiğini", "Osmanlı tarihinin ilk iki yüzyılında bilim ve fen adamlarına gösterilen himaye, saygı ve teşvik, iki yüzyıl daha sürdürülmüş olsaydı, Avrupa'nın uygar uluslarıyla ilişki kurulmuş, bu ulusların ilerleme hızıyla başa baş gidilmiş olsaydı, bugünün Türkiye'sinin bu durumda olmayacağını" dile getirmişti. Konuşmasında başarısızlıkların baş nedenini, "uygar uluslardan ayrı kalmak" olarak gösteren Saffet Paşa, "akla dayanan bilimlerin ilerlemesinin, fikir alişverişi ile, bilimlerde çalışanlar arasında tartışmalarla" olduğuna dikkatleri çekmişti. Saffet Paşa: "Avrupa'nın uygar ulusları, bugünkü ilerleme seviyelerine böyle erişmişlerdir" demişti. Daha sonra kendilerinin Darülfünunu bu maksatla açtiklarını vurgulamış ve İmparatorluğun her sınıftan halkının kendilerini zamanın gereklerine uydurmasının, bilim ve fenlerin her dalında ilerleme yoluna girmelelerinin kaçınılmaz olduğunu dile getirmişti. (29) Ne var ki Saffet Paşa'nın gerçekleri

tüm yalınlığı ile dile getiren bu açış konuşmasıyla öğretime başlayan "1870 Darülfünunu"nun da ömrü uzun olmamıştır. Açılışından kısa bir süre sonra Afganlı Şeyh Cemaleddin'in sanayi hakkında verdiği genel bir konferansta kullandığı sözler, tutucu güçler tarafından "dinsel inançlara saldırı" biçiminde değerlendirilmiş ve onların tepkisi üzerine de Darülfünun Nazırı görevinden uzaklaştırılmıştır. 1871 yılının ortalarına doğru da Darülfünun kapatılmıştır.(30) Aslında Cemalettin Efgani olayı "fenler evi"nin gelişmesinden hoşnut olmayan Şeyhülislamlık makamının bu kurumu kapatma isteğine bir gerekçe hazırlamıştır denilebilir.

1.1.3. 1874 DARÜLFÜNUNU (DARÜLFÜNUN-I SULTANI)

Osmanlı Devletinde İkinci Darülfünunun da kapanması üzerine ülkenin Batı tarzında bir üniversiteye ihtiyacı olduğuna inanan Tanzimat ricali yeni bir arayışın içine girmiştir. Darülfünunu bu kez Mekteb-i Sultani içinde açma girişiminde bulunmuşlardır. "Darülfünun-ı Sultani"de eğitime 1291(1874-1875) yılı içinde iki Fakülteyle (Hukuk ve Mühendis-in-i Mülkiye Mektebiyle) başlanmıştır.(31) Böyle bir kurumun Mekteb-i Sultani içinde eğitim vermekte olduğu, 1875 yılında Mekteb-i Sultaninin ilk mezunlarını vermesi nedeniyle düzenlenmiş bulunan törende (Şeyhülislam da hazır bulunmuştu) okulun müdürü Sava Efendi tarafından yapılmış bulunan konuşmadan da anlaşılmaktadır. Sava Efendi, konuşmasında çoktan beri açılması arzu edilen Darülfünunun iki fakültesi olarak Hukuk ve sivil Mühendislik Fakültelerinin de liseye ilave edildiğini, böylece lisenin bilfiil bir Üniversite seviyesine yükseldiğini dile getirmişti.(32)

Darülfünun-ı Sultani, 1874 -1881 yılları arasında (1877-1878 öğretim yılında derslerine bir yıl ara vermiştir) toplam 6 yıl eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. 1881 yılında kapanmıştır. Bu dönem içinde Hukuk Mektebi iki, Turuk-u Maabir Mektebi bir dönem mezun verebilmiştir. Darülfünunun ilk kez mezun vermekte olması, Osmanlı eğitim tarihinde önemli bir olay ve gelişme olarak kabul edilmelidir.(33)

1.1.4. 1900 DARÜLFÜNUNU (DARÜLFÜNUN-I ŞAHANE)

II.Abdülhamit'in tahta çıkışının 25.yıldönümünde Darülfünunun (Darülfünun-ı Şahane adıyla) dördüncü kez kurulmasına hükümetçe karar verilmiş ve 30 Temmuz 1900 tarihinde yayımlanan bir nizamname ile (34) kurulmuş ve 1 Eylül 1900 tarihinde de öğretime başlamıştır. Bu girişimin yüksek öğrenim çağına gelmiş birçok gencin yasağa rağmen yükseköğrenim görebilmek amacıyla Avrupa Üniversitelerine kaçıp gitmelerini önlemek amacıyla alınmış bir önlem olarak görmek gerekmektedir. (35)

Darülfünun-ı Şahane Nizamnamesi 27 maddeden oluşmuştur. Bu yönetmelikle 1869 yılında yayımlanmış bulunan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde yer alan birçok hüküm yürürlükten kaldırılmıştır. Okulun tüm akademik ve idari

yapısının Padişah tarafından atanarak oluşturulması öngörülmüştü.(m.5) Böylece 1900 Darülfünunununu, her türlü bilimsel ve yönetsel özerklikten mahrum bir yüksek okul olarak görmek gereklidir. Aslında istibdat döneminde bulunulması nedeniyle bu durumu normal karşılamak gerekmektedir.

1900 "Darülfünun-ı Şahane"nin üç Fakültesi bulunmaktaydı. 1.Yüksek Dini İlimler Fakültesi 2.Fen Fakültesi 3.Edebiyat Fakültesi Bu okul aralıksız ikinci Meşrutiyetin ilanına kadar öğrenimini sürdürmüştür.

1.1.5. 1908 DARÜLFÜNUNU (DARÜLFÜNUN-U OSMANİ)

İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Osmanlı Devletinde diğer toplumsal kurumlarda olduğu gibi eğitim alanında da daha ciddi bir yenileşmenin yapılması gerektiği düşünülmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Darülfünun sorununa da el atılmıştır. Çünkü mevcut Darülfünun öğretim programı, öğretim yöntemi, öğretim ortamı, öğrenci ve öğretmenlerin yeterlik düzeyleri bakımından çağdaşı olan diğer ülkelerin yükseköğretim kurumlarına göre oldukça geride kaldığı açık biçimde dönemin aydınları ve devlet yetkilileri tarafından hissedilmeye başlanmıştır. İşte bu sorunu çözümlayebilmek amacıyla dönemin Maarif Nazırlarından Emrullah Efendi, Darülfünununda köklü reformlar yapmak istemiş ve 1912'de bir Nizamname hazırlamıştır. Nizamnamenin gerekçesinde Darülfünunu, "ilimlerin ve fenlerin hem yayılmasına hem de ilerlemesine hizmet eden yüksek ilim müessesesi" biçiminde tanımlanmıştır.(36)

Emrullah Efendi'ye göre Darülfünunun yayma görevi, ilimleri ve fenleri halk arasında yaymak, ilerletme görevi de bunları daha ileri bir düzeye çıkarmaktır. Yine o bu nizamnameninin gerekçesinde, ülkedeki eğitimin geliştirilmesi için -uzun yıllar Türk eğitim dünyasında tartışmalara konu olan- işe yükseköğretimden başlanılması gerektiği (Tuğba ağacı nazariyesi) tezini ileriye sürmüştür.

1912 Nizamnamesine göre İstanbul Darülfünunu: 1.Ulum-ı Şeriye, 2.Ulum-ı Hukukiye, 3.Ulum-ı Tıbbiye, 4.Fünun, 5.Ulum-ı Edebiye adında beş şubeye ayrılıyordu. (37)

İkinci Meşrutiyet sonrasında eğitim alanında gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde, daha önce bağımsız yükseköğretim kurumları olarak öğrenimlerini sürdürmekte olan Tıp ve Hukuk Fakülteleri, Darülfünun-ı Şahane'ye katılmış ve kurumun adı da "İstanbul Darülfünunu" olarak değiştirilmiştir.

1. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul Darülfünununun yenileştirilmesi işine yeniden el atılmıştır. Marif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in zamanında (38) İstanbul'da bir Alman "Eğitim ve Kültür Enstitüsü" kurulmuştur. Bu kurumun başına da bir Alman bilim adamı Prof.Dr.Franz Schmidt getirilmiştir. (39) Osmanlı Devleti ile Almanya arasında eğitim ve kültür alanındaki bu yakınlaşma çerçevesinde Türk eğitim sistemini ve özellikle de yükseköğretim sistemini (Darülfünun) geliştirmek amacıyla Almanya'dan öğretim üyelerinin getirilmesine karar verilmiştir. 1915 yılının Sonbahar ayları içinde Pedagoji ve Psikoloji, Ural Altay Dilleri, Eski Çağ Tarihi, Coğrafya, Jeoloji, Botanik, Zooloji, Organik Kimya, Anorganik Kimya,

Teknolojik Kimya, Maliye, Amme Hukuku, Felsefe, Medeni Hukuk, Felsefe, Tarih Metodolojisi, Arkeoloji, Alman Dili ve Edebiyatı, Fizik vb. bilim dallarında uzman, 20 öğretim üyesi Almanya'dan gelerek İstanbul Darülfünununun öğretim kadrosunda görev almışlardır. (40) Bu arada Türk öğretim üyelerinin de maaşları artırılarak Darülfünundaki görevlerine bağlanmaları sağlanmaya çalışılmıştır.(41)

Her ne kadar Alman öğretim üyeleri Türkçe öğrenmeyi ve iki yıl sonra da derslerini Türkçe olarak anlatmayı kabul ederek Türkiye'ye gelmişler-se de(42) bu yükümlülüklerini büyük ölçüde yerine getirememişler, Enstitüler ve laboratuvarların dışında verimli bir öğretim yapamamışlardır.(43) Fakat bu olumsuzluklara rağmen Darülfünun bir yükseköğretim kimliğinden giderek sıyrılmış, çağdaş bir üniversite konumuna gelmeğe başlamıştır. Darülfünundaki bölümlerin adları Fakülteye çevrilmiş, profesörlere müderris ünvanı verilmiş, "Darülmesai" adı altında birçok araştırma Enstitüleri kurulmuş, bunlar için gerekli olan laboratuvar ve kütüphaneler sağlanmıştır. Bu dönemde Darülfünunun bilimsel ve idari özerkliği gündeme gelmiş ve kurumun fakültelerarası ortak işlerini ve bilimsel hayatını düzenlemek üzere de bir "Darülfünun Divanı" kurulması yoluna gidilmiştir.

Darülfünunun idari ve akademik yapısı, 11 Ekim 1919 tarihinde yayınlanmış bulunan "Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesi" (44) ile belirli bir düzene sokulmuştur. Bu Nizamname hükümlerine göre (56 maddeden oluşmaktadır) Darülfünun yüksek eğitimin gelişmesi ve ilerlemesine sahip Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fen Fakültelerinden oluşan bir bilim kurumu olarak tanımlanmıştır (m.1). Yine kurumun bilimsel özerkliği hükümetçe onaylanmıştır. Darülfünunun yöneticisinin (Emin) müderrisler arasından seçilmesi, Eminin başkanlığında Fakülte Reisleriyle temsilcilerinden oluşan bir "Darülfünun Divanı"nın kurulması kararlaştırılmıştır.

İstanbul Darülfünununda ilk zamanlarda kızlar için serbest konferanslar biçiminde dersler açılmıştır. Daha sonra kızlara özgü sınıflar oluşturulmuştur. Yalnız tutucu bazı eğitim yöneticilerinin genç erkek ve kızların aynı binada okumalarında sakınca görmeleri üzerine kız sınıfları "İnas Darülfünunu" (12 Eylül 1914) adıyla ayrı bir yükseköğretim kurumu olarak teşkilatlandırılmıştır. Bir süre sonra büyük bir medeni cesaret göstererek kız öğrencilerin erkek arkadaşlarının dershanelerine devam etmeye başlamaları nedeniyle bu ayrılık ortadan kalkmış, Darülfünun Divanı da 16 Eylül 1921 tarihinde vermiş olduğu bir kararla bu fiili durumu (oldu bittiyi) kabul etmiş, böylece İnas Darülfünunu ayrılığı ortadan kalkmıştır.(45)

1.2. CUMHURİYET DÖNEMİ

1.2.1. 1923 İSTANBUL DARÜLFÜNUNU

Cumhuriyet hükümetleri diğer resmi kurumlar gibi, Osmanlı'dan yetersiz bir Darülfünun devralmışlardır. Bu kurumu düzeltmeye yönelik olarak önce 493 sayılı yasa(46) çıkarıldı ve Darülfünunun, bilimsel özerkliğe sahip bir yükseköğretim kurumu olduğu kabul edildi. Kurumun adı da İstanbul Darülfünunu olarak belirlendi. Yine 493 sayılı yasaya göre bir de 52 maddeden oluşan bir Darülfünun Talimatnamesi hazırlandı.(47) Bunun yanı sıra bu kurumdaki eğitim ve öğretimin niteliğinin yükseltilmesine yönelik olarak bazı tedbirleri almayı da ihmal etmediler. Bu doğrultuda Darülfünunun akademik düzeyini yükseltebilmek amacıyla yabancı öğretim elemanlarından yararlanılmasına karar verildi. Bu amaçla da Fransa, İsviçre, ve Belçika'dan bazı öğretim elemanları davet edildi. Böylece yabancı ülkelere ve özellikle de Fransa'dan birçok profesör ve öğretmen getirilerek Darülfünun Fen Fakültesinde istihdam edildi. (48)

493 sayılı yasaya göre hazırlanan Darülfünun Talimatnamesi daha önce değerlendirilmiş bulunan Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesine göre çok önemli bir yenilik getirmemiştir. 1919 Nizamnamesinde de olduğu gibi bu talimatnameye göre üniversite bilimsel özerkliğe sahiptir. Eğitim Bakanı üniversitenin başkanıdır. Bu görevini Darülfünun Emniyeti aracılığıyla yerine getirir. Emin, üniversitenin tüm öğretim üye ve görevlilerinin katıldığı seçimde en çok oy alan 2 kişiden birini Maarif Vekilince atanması ile göreve gelir ve görev süresi de 3 yıldır. Üniversitenin karar organı olarak bir "Darülfünun Divanı" vardır. Divan Fakülte Dekanları ile Fakülte kurullarının 3 yıl süreyle seçeceği ikişer üyeden oluşur. Senatonun bilimsel, yönetimsel ve kazai olmak üzere üç önemli görevi vardır. Buradan Darülfünun Divanının kurumdaki tüm işlere egemen olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Darülfünunu bu şekilde Cumhuriyetin ilk yıllarında, içine kapanık bir yükseköğretim kurumu olarak çalışmıştır.

Cumhuriyet hükümetlerinin ilk Maarif Vekilleri her ne kadar Darülfünunun Başkanı konumunda iseler de Darülfünunun akademik özerkliğine duydukları saygıdan dolayı bu yetkilerini pek kullanmamışlardır. Nitekim 29.9.1923 tarihinde TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında dönemin Maarif Vekili İsmail Safa, hükümetin İstanbul Darülfünununun bilimsel özerkliğine ne denli özen gösterdiğini açık biçimde şu şekilde dile getirmişti:

"... Esasen Darülfünunumuzun şahsiyet-i ilmiyesi vardır. (...) Maarif Vekaleti, bilhassa Darülfünunumuza en hür şerait vermek fikrindedir. Ve Maarif Vekaleti kaanidir ki, bu gibi ilmi müesseseler ancak kendilerine verilen hür şerait dahilinde tekamül eder.."(49)

439 sayılı Tevhid-i Tedrisat Yasası ile Türkiye'deki tüm eğitim ve öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığının gözetimi ve denetimine bağlanması

sonucunda medreseler kapatılmış, bu arada Darülfünunda bir "İlahiyat Fakültesinin kurulması kararlaştırılmıştır. Böylece medreselerin kapatılması ile yüksek din bilginlerinin yetiştirilmesinde ortaya çıkacak boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk toplumunda çok önemli yenilikler gerçekleştirilirken, İstanbul Darülfünunu kendisinden beklenen düşünsel öncülük görevini yeterince yerine getirememiştir. Bu nedenle de zaman geçtikçe toplumun tüm katmanlarından, bu kuruma karşı eleştiriler yöneltilmeye başlanmıştır. Özellikle her yıl TBMM'de Darülfünunun bütçesi görüşülürken Milletvekilleri Darülfünunun gidişinden memnun olmadıklarını yüksek sesle dile getirmeğe başlamışlardır. Örneğin Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey, TBMM'de 21.4.1925 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında "baskıcı yönetimin kurduğu Darülfünunu Meşrutiyetin bir adım daha ilerlettiğine, Cumhuriyetin ise birkaç adım daha ileriye götürmekle yükümlü olduğu" dikkatleri çektikten sonra yapılması gerekenleri şöyle dile getirmişti:

"...Darülfünunun başına Avrupa'dan mütehasşıs adamlardan bir rektör, bir müdür-i umumi getirmek ve bu müdür-i umumi'nin yanına şimdiki Ermin beyi de tefrik ederek kendisinin vaki olan tecrübelerinden de istifade ettirmek, sair müderrisler içinde yetişmemiş müderrisler varsa, onların fevkinde de müderris getirterek heyet-i tedrisiye-i hazırayı yetiştirmek lazımdır."(50)

TBMM'nin dışında basında da buna benzer eleştiriler yapılmaktaydı. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde 28.4.1925 tarihinde yazmış olduğu bir makalede Falih Rıfıkı(Atay) "Cumhuriyetin yeni bir Darülfünunu kurmakla yükümlü olduğunu, mevcut Darülfünundan önemli bir hayrın beklenemeyeceğini" dile getirmişti.(51)

Cumhuriyetin ilk yıllarında Darülfünuna yöneltilen eleştirilerin topluca bir değerlendirilmesi yapıldığı zaman, bunların daha çok şu konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir:

1.Müderrisler yetersizdir, birçoğunun herhangi bir eseri yoktur. Yayınlanan birkaç kitap ya birbirinin kopyası ya da yabancı dille yazılmış asıllarından kötü çeviriler niteliğindedir. Bu arada okuttukları derslerle ilgili olarak öğrencilerinin yararlanabilecekleri ders kitapları yazmamışlardır.

2.Darülfünuna öğrenci kabulü yeterli değildir. Özellikle yeterince yetişmeden alınan öğrenciler Darülfünunda gösterilen dersleri izlemekte güçlük çekmekte bu da öğretimin kalitesini düşürmektedir. (Bilindiği gibi o zamanlar liselerin ara sınıflarında okumakta olan öğrenciler de Darülfünuna öğrenci olarak kabul edilmekteydi.)

3.Darülfünun üç yönden hastadır. Zaman itibariyle hastadır, örgüt yönüyle hastadır, eğitim ve öğretim kadrosu yönüyle hastadır.

4.Darülfünun dünyada cereyan eden olaylardan, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden uzaktır.

5.Türk inkılabı karşısında Darülfünunun vazifesini yapmıyor. Üniversite devrimin hazırlanmasına ve yürütülmesine yardımcı olmamıştır. Cumhuriyet hükümetlerinin giriştiği bütün reformlara, Latin harfleri sorununda olduğu gibi ya açıkça karşı gelmiş, ya da bunlara karşı pasif bir destek vermiştir. Devrimlere hız verici bir çalışma, onlar gerçekleşikten sonra da üniversitede görülmemiştir.

6.Müderrisler başka işlerle uğraşıyorlar, bütün zamanlarını Darülfünuna ayırmıyorlar.

7.Darülfünun ders programları esaslı biçimde saptanmış değildir. Darülfünun yönetimi de gerekli denetimleri yapmamaktadır.

8.Darülfünun yönetmeliği yeterli değildir. Asker kaçakları bu yönetmeliğin boşluklarından yararlanmaktadır.

9.Disiplin yönetmeliği (İnzibat nizamnamesi) eksiktir. Öğretim üyelerinin ve yönetimin öğrenci üzerindeki otoritesi takviye edilmelidir.

10.Darülfünuna ayrılan ödenekler yeterli değildir.

11.Darülfünunun yayın çalışmaları ve özellikle dergileri yeterli değildir.

12.Darülfünun Türk dilini, Türk toplumsal yapısını ve ruhiyatını incelememiştir. Türk tarihini yazmamıştır.

Görüldüğü gibi yukarıda sıralanan eleştirilerin bir bölümü bugünkü Türk üniversiteleri için de geçerliliğini korumaktadır. O dönemlerde üniversiteye karşı bu eleştiriler yöneltilirken kamu oyununda da üniversitenin eksikliklerinin nasıl giderileceği konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüştekilere göre Darülfünun da tıpkı öteki Osmanlı kurumları gibi geçmişin kötü bir mirasıdır. Kendi haline bırakılırsa daha uzun zaman gerilikten ve tembellikten kurtulamayacaktır. Özerklik adına Darülfünuna karışmamak aslında üniversiteye egemen olan bilgisizliğe, çeşitli çıkarlarla birbirlerine sarılmış bulunan profesör kliklerine ve tenbelliğe karışmamak demektir. Türkiye Cumhuriyeti buna dayanacak durumda değildir. İkinci kümedekiler ise Darülfünuna karışmanın şiddetle karşısında yeralmışlardır. Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin de içinde yeraldığı bu küme-dekiler, Darülfünunun gelişmesi ve ilerlemesi gene ancak Darülfünundan beklene-bilir. Üniversite demek özerklik demektir. Politikacıların düzeltmek için üniversite-ye yapacağı her karışma eldeki durumu daha da kötüleştirmekten başka bir sonuç vermeyecektir. (52) İşte Cumhuriyet hükümetleri ilk zamanlarda ikinci gruptaki görüşlerin etkisinde kalmışlar ve yaklaşık on yıl üniversitenin kendi kendini düzeltmesini beklemişlerdir. Fakat üniversitenin kendini yenileyecek herhangi bir girişimde bulunmadığının ve bulunmasının da mevcut yapısı ile mümkün olmadığının Cumhuriyet Hükümetince görülmesi üzerine Üniversitede reform yapma kararı alınmış, 1933 üniversite reformu bu maksatla gerçekleştirilmiştir.

1.2.2. 1933 ÜNİVERSİTE REFORMU VE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİNİN KURULMASI

İstanbul Darülfünununun, Türkiye Cumhuriyetinin ilke ve ideallerine uygun olarak kendini yenileyememesinin yaratmış olduğu hoşnutsuzluklar, Esat Bey'in

Maarif Vekilliği döneminde (27.9.1930-18.9.1932) doruk noktasına ulaşmıştır. Bu nedenle daha önce Cemal Hüsnü'nün Maarif Vekilliği zamanında başlatılmış bulunan yenileştirme çalışmaları gerek Maarif Vekilliği gerekse hükümet düzeyinde daha bir ciddiyetle ele alınmaya başlanmıştır. Diğer kültür devrimlerinde de olduğu gibi hükümet, çağdaş bir Türk üniversitesi kurabilmek amacıyla Avrupa ülkelerinden yabancı uzman getirmeye karar vermiştir. Bu maksatla yapılan araştırmaların sonucunda İsviçre'nin Gelf üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr.Albert Malche'in Türkiye'ye çağrılmasına karar verilmiştir.

Albert Malche, 16.1.1932 tarihinde İstanbul'a gelmiştir.(53) Malche hükümetçe kendisine verilen görev doğrultusunda yaklaşık 6 ay Türk eğitim sistemi (özellikle Darülfünun) üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunmuştur. Bu araştırmalarının sonuçlarını daha sonra bir rapor haline getirerek 29.5.1932 tarihinde hükümete sunmuş ve 9.6.1932 tarihinde de Türkiye'den ayrılmıştır. Malche Türkiye'den ayrılırken kendisiyle bir görüşme yapmış bulunan Cumhuriyet gazetesi muhabinine raporu hakkında şu açıklamalarda bulunmuştu:

"...bu tetkikatım neticesinde hazırladığım raporu Ankara'da Maarif Vekili Esat Beyefendiye takdim ettim. Yüz sahifeden fazla tutan raporumu Fransızca ve Türkçe olarak iki şekilde hazırladım. Raporuma arzu edildiği vechile bir kanun projesini raptettim. Maarif Vekilli Bey, raporumla pek alakadar oldular. Raporumu tamamen okudular. Raporumun mukaddemesinde Türk Darülfünununun şimdiki vaziyetini izah ettim. Sonra da kendi nokta-i nazarıma göre memleketinizde Darülfünun teşkilatı nasıl olmalıdır, onu tespit ettim. Raporumdaki belli başlı esasları şu surette tespit etmek mümkündür. Darülfünunda çalışma vasıtaları, kütüphaneler tesisi, neşriyat, laboratuvarlar, vesair Raporumda her fakülte için müşahade ve tecrübe esasına istinat eden usuller tesisini teklif ettim. Bu suretle talebenin bizzat taharriyatta bulunmağa alıştırılması esasını müdafaa etmiş bulunuyorum. Bu usul Darülfünun ile liseler arasındaki esaslı farklardan birini teşkil ediyor. Çünkü lise tahsili vakıaları ve hadiseleri tespit etmeğe yardım eder. Fakat Darülfünundaki taharriyat usulleri bu hadiseleri, ne surette bulunması lazımgeldiği hakkındaki usulleri öğretir. Bu yalnız Fen ve Tıp Fakülteleri için değil, Hukuk ve Edebiyat Fakülteleri içinde varit ve lazımdır. Çünkü Darülfünunda talebe hayatı ile iştiğal edilmeğe lazımdır. Bu meyanda Darülfünunda vasi ve muntazam spor teşkilatı pansiyonlar ve restoranlar olmalıdır. (...) Darülfünunda lise ve orta mektep hocaları için kurslar açılmalı, bu kurslarda okuttukları dersler üzerinde tedris hakkında malûmat verilmelidir. Benim fikrimce Darülfünunda sık sık kongreler ve konferanslar yapılması çok faydalı olacaktır. Bu kongreler ve konferanslar için Avrupa'dan değerli alimler getirilmeli, Avrupa'daki ilim müesseseleriyle muhabere tesis edilmeli, ilmi kongrelerin nasıl yapılacağı öğrenilmelidir. Darülfünununuz hakkında tetkikat yaparken müderrislerinizin ilmi ve fikri vaziyetlerini tetkik ettim. Cidden iyi ve kıymetli hocalarınız vardır. Fakat her memlekette olduğu gibi bunların içinde mutavassıtları da bulunmaktadır.(...) Benim buradaki vazifem Vekalet raporumu vermek suretiyle nihayet bulmuştur. (...) Hazırladığım projeyi nasıl tatbik edecekler, ne gibi tadilat yapacaklar, tamamen hükümete ait meseledir. (...) Ankara'da herkes Darülfünun meselesini ciddi şekilde telakkî etmektedir. Hükümetin genç nesli yüksek tahsili ile ehemmiyetli surette

meşgul olmak azminde bulunduğunu gördüm. (...) Memleketinizden iyi intibalarla ayrılıyorum..."(54)

Malche'nin raporu, Maarif Vekaleti tarafından uzun bir süre basına verilmemiştir. Bu nedenle Türk kamuoyu Darülfünunun ıslahı ile ilgili gelişmeleri yeterince izleyememiştir. Kamuoyu sadece Malche'in basına vermiş olduğu demeçlerdeki bilgiler ölçüsünde üniversite reformu çalışmalarından haberdar olabilmıştır.

İstanbul Darülfünunun iyileştirilmesi ile ilgili yasal işler Dr.Reşit Galip'in Maarif Vekilliği döneminde büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu doğrultuda Maarif Vekilliği tarafından hazırlanmış bulunan yasa tasarısı 1933 yılının Mayıs ayının sonlarına doğru TBMM' ye sunulmuştur. Tasarıya göre İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün birimler kadro ve örgütleriyle birlikte 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren kaldırılacaktır. Maarif Vekilliği de aynı tarihten itibaren İstanbul'da "İstanbul Üniversitesi" adıyla bir üniversite kuracaktır. Maarif Vekilliğine bağlı bulunan Yüksek Mühendis Mektebi ile İktisat Vekilliğine bağlı bulunan İktisat Fakültesinin yeni kurulacak olan İstanbul Üniversitesine bağlanıp bağlanamayacağı konusunda İcra Vekilleri Heyeti yetkili kılınacaktır.

31.7.1933 tarihinden 31.5.1934 tarihine kadar, İstanbul Üniversitesinin geçici bir öğretim kurulunun oluşturulmasından ve bu kurula da yabancı öğretim elemanları ile birlikte Türk öğretim elemanlarının atanmasından Maarif Vekilliği sorumlu ve yetkili olacaktır. Ayrıca tasarıda İstanbul Üniversitesinin yeniden oluşturulacak öğretim kadrosunda görev alacak olan kaldırılmış Darülfünun hocalarına eski maaşlarının verilmesi, yeniden atanacak olanlara da derecelerine göre maaş veya ücret verilmesi kararlaştırılmıştır. İstanbul Üniversitesinin geçici teşkilatının yapılmasından da Maarif Vekili sorumlu tutulmuştur. 14 maddeden oluşmuş bulunan kanun tasarısı 31.5.1933 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmelerden sonra kabul edilmiş ve 6.6.1933 tarihinde 2252 sayılı kanun olarak yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.(55)

Darülfünunun ıslahı ile ilgili hukuki gelişmeler bu şekilde sürdürülürken diğer yandan da Albert Malche'nin başkanlığında ve Talim ve Terbiye Heyeti üyelerinden Avni Başman, Rüştü Uzel, Mühendis Mektebi Müdürü Kerim Bey'den oluşturulmuş bulunan bir "İslahat Komitesi" de çalışmalarını sürdürmüştür. Komitenin sekreterliğiyle birlikte tercüme işlerini de yerine getirmek üzere Ankara Lisesi Müdürü Osman(Horasanlı) Bey görevlendirilmiştir. Komite çalışmalarını sürdürürken Albert Malche vermiş olduğu beyanatında, ıslahata öncelikle Tıp Fakültesinden başlanılacağını, bu fakültenin İstanbul'a nakledileceğini, bu arada öğrencilerden ekonomik durumları yetersiz olanların pansiyonlara yerleştirileceğini belirtmiştir.(56)

Darülfünununla ilgili ıslahat çalışmaları sürdürülürken mevcut Darülfünunda halen görev yapmakta olan fakat 31.7.1933 tarihinden sonra görevlerine son verilecek öğretim elemanlarının yerlerine Avrupa'dan bilim adamlarının getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Almanya'dan kaçan düzen karşıtı ya da

Yahudi asıllı bilim adamlarıyla gereken ilişkiler kurulmuştur.(57) (Bu konuyla ilgili gelişmeler aşağıda ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir).

Maarif Vekili Dr.Reşit Galip, 14.7.1933 tarihinde Ankara'dan İstanbul'a gitmiş ve reform çalışmalarını bizzat yönetmeğe başlamıştır.(58) Bu arada yeni üniversite kadrosunda istihdam edileceklerle, edilmeyecekler hakkındaki bilgiler basın organlarına sızmış ve bu isimler üzerinde tartışmalar da başlamıştır. Yani üniversitenin kadrosuna karşı ilk itirazlar da böylece başlamıştır.(59) İstanbul Üniversitesinin Maarif Vekaletince hazırlanmış bulunan yeni kadrosu Temmuz ayının sonlarına doğru Cumhurreisi Mustafa Kemal Atatürk'ün onayına sunulmuştur. (60) 31.7.1933 tarihinde de onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı tarihte de İstanbul Üniversitesi Maarif Vekili Dr.Reşit Galip'in de hazır bulunduğu bir törenle açılmıştır.(61) Açıklanan İstanbul Üniversitesinin yeni kadrosunda eski Darülfünunun kadrosunda bulunan 151 hocadan yalnız 59'una yer verilmiş diğerlerinin üniversite ile ilişkileri kesilmiştir. Aşağıda yeni üniversitenin kadrosuna alınanlar ve alınmayanların Fakülteleere göre dağılımı şematik olarak gösterilmiştir:

1933 ÜNİVERSİTE REFORMUNDA ÜNİVERSİTEDEN ÇIKARILAN ÖĞRETİM ÜYELERİ

Fakültenin Adı	Eski Darülfünun Kadrosundan Yeni üniversitenin Kadrosuna	
	Alınanlar	Alınmayanlar
Tıp Fakültesi	26	30
Fen Fakültesi	4	17
İlahiyat Fakültesi	6	5
Hukuk Fakültesi	11	15
Edebiyat Fakültesi	6	13
Eczacılık Okulu	5	7
Dişçilik Okulu	1	5
TOPLAM	59	92

Bir müddet sonra üçü bayan olmak üzere 48 öğretim elemanı daha üniversitenin kadrosuna alınmıştır.(62) Yine Maarif Vekaleti 30 yabancı öğretim üyesiyle sözleşme imzalamıştır. (Daha sonra İstanbul üniversitesinde istihdam olunacak yabancı öğretim elemanlarıyla ilgili olarak 5.4.1934 tarihinde 2397 sayılı kanun çıkarılarak bu iş yasal bir düzenlemeye kavuşturulmuştur.) Bu arada İstanbul Üniversitesi Eminliği Maarif Vekili Dr.Reşit Galip'e İnkılap Tarihi Kürsüsü Profesörlüğünü teklif etmiş, o da kabul etmiştir. Durumu da bir yazı ile Eminliğe bildirmiştir. İstanbul Üniversitesi Eminliği ilk işlerinden biri olarak, Üniversitenin çalışma esaslarını belirlemiştir. Buna göre öğleye kadar olan eski ders usulu

kaldırılmış ve tam gün ders yapılması kararlaştırılmıştır. Yine Üniversitede görevli Profesörlerin devamları mecburiyete bağlanmıştır.(63)

Eski Darülfünunun kadrosunda müderris iken yeni Üniversitenin kadrosuna alınmayan öğretim elemanlarının seçimi sırasında hangi ölçütlerin dikkate alındığı konusu basın organlarında tartışmalara neden olmuştur. Bu konuda Şevket Süreyya Aydemir, Darülfünun İslahat Komitesi sekreteri ve tercümanı Osman Horasanlı'nın kendisine öğretim üyelerinin seçimi sırasında "bilim adamlığının en önemli göstergelerinden biri olan eserinin (yayınlarının) olması ölçütünü(kriteri)" yeterince göz önünde bulundurmadıklarını" söylediğini belirtmiştir. (64) Basında çıkan bu tür eleştirileri Albert Maiche "Eseri olup olmaması bir Profesörün değeri hakkında bir ölçü teşkil etmez. Hiç eseri olmayan fakat çok üstünde profesör olan insanlar vardır" diye cevaplandırmıştı.

2252 sayılı kanuna dayanılarak üniversite kadrosundan uzaklaştırılan öğretim üeleriyle ilgili olarak ilk tepki, yeni üniversitenin Emîni Neşet Ömer Bey ile Edebiyat Fakültesi Reisi Fuat Bey'den gelmiş ve bunlar görevlerinden istifa etmişlerdir.(65) Bu istifaların ardından da Maarif Vekili Dr.Reşit Galip, bedeni yorgunluğunu(Istanbul Moda'da tatil yaparken neredeyse ölümle sonuçlanabilecek ciddi bir kaza geçirmişti) gerekçe göstererek görevinden çekilmiştir.(66) Aynı gün daha önce istifa etmiş bulunan Üniversite Emîni Ömer Bey ile Edebiyat Fakültesi Reisi Fuat(Köprülü) Bey, istifalarını geri almışlardır. Böylece de Ömer Bey ile Fuat Bey'in Maarif Vekili Dr.Reşit Galip ile aralarında meydana gelen bir anlaşmazlıktan dolayı istifa ettikleri ortaya çıkmıştır.

İstanbul Üniversitesinde Alman Bilim Adamlarının Görevlendirilmeleri:

Darülfünunla ilgili islahat çalışmaları sürdürülürken mevcut Darülfünunda halen görev yapmakta olan fakat 31.7.1933 tarihinden sonra görevlerine son verilecek öğretim elemanlarının yerlerine Avrupa'dan bilim adamları getirilmesi kararlaştırılmıştır. 30 Ocak 1933 tarihinde Almanya'da Nasyonal Sosyalistlerin (Naziler) yönetime gelmeleri, çağdaş bir üniversite kurma çabası içinde olan fakat elinde yeteri kadar nitelikli öğretim elemanı bulunmayan Türkiye açısından tarihi bir fırsat doğurmuştur. Çünkü Naziler Alman üniversitelerinde görevli birçok bilim adamını (ya siyasal görüşlerini beğenmedikleri ya da yahudi asıllı oldukları için) görevlerinden uzaklaştırmaya başlamışlardı. İşte Naziler tarafından Alman üniversitelerinden uzaklaştırılan bu bilim adamları, hem Nazi kıyımından canlarını kurtarmak, hem geçimlerini sağlamak, hem de bilimsel çalışmalarını sürdürmek amacıyla yabancı ülkelere iltica etmenin yollarını aramaya koyulmuşlardır. Bir yolunu bularak Almanya dışına çıkmayı başaran Alman bilim adamları İsviçre'de (Zürih'te) küçük bir "Akademik Mülteciler Kolonisi" oluşturdular. Bu koloninin başına da tıp doktoru Philipp Schwartz'ı getirdiler. Schwartz'ın önderliğinde mülteci Alman bilim adamları bir danışma bürosu kurdular ve 1933 Nisan ayının ortasında da bu büronun çalışmalarıyla ilgili olarak "Neue Züricher Zeitung"da bir tanıtım yazısı yayımlandı. Bu haber Almanya'da derhal duyuldu ve iltica etmek

isteyen diğer bilim adamlarına umut verdi. Bu arada ilk çalışmalarını küçük bir odada gerçekleştiren büro, İsviçreli yardımseverlerin yardımıyla kısa sürede yeterli bina ve paraya sahip oldu. Büro da bu gelişmelerden sonra "Yurtdışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti" adını aldı. (67)

1933 yılı Mayıs ayında Cemiyete gelen bir karttan başkan Schwartz, Türkiye'de İstanbul Üniversitesinde ciddi bir yenileşmenin yapılmakta olduğunu öğrendi. Bu mülteci Alman bilim adamları için yeni bir hayat ve iş alanı demekti. Hemen reformun gerçekleştirilmesine danışmanlık yapmakta olan İsviçreli Prof. Malche ile ilişki kurdu ve üyelerinden bir bölümünün İstanbul'a gelebileceklerini ona ilettili. Bu arada Cemiyet İstanbul'a bir temsilci göndermeye karar verdi. Cemiyet başkanı Schwartz, 5 Temmuz 1933 tarihinde İstanbul'a geldi. Kendisini Üniversite reformunu yürütmekte olan İslahat Komitesi adına Mühendis Mektebi Müdürü Prof.Dr.Kerim Bey karşıladı.

Schwartz, İstanbul'da Maarif Vekili Dr.Reşit Galip ve İslahat Komitesi üyeleriyle görüştü. Bu görüşmelerde hem İstanbul Ünversitesinde görev alabilecek Alman bilim adamlarının adları, hem de bunların Türkiye'de yaşam ve çalışma koşullarıyla ilgili konular tartışıldı. Varılan sonuçlar bir protokole bağlandı. Protokolü, Türk hükümeti adına Maarif Vekili Dr.Reşit Galip ve Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamlarına Yardım Derneği adına da Prof.Dr.Philipp Schwartz imzaladı. (68) Protokole göre Schwartz, İstanbul Üniversitesine çağrılacak öğretim üyeleriyle iletişimin kurulması ve atanması kesinleşenlerle ilgili olarak da sözleşmelerin imzalanması konularında yardımcı olacaktı.

Maarif Vekili Dr.Reşit Galip protokol hakkında Atatürk'e bilgi sundu. Atatürk'ün de onayını alan Dr.Reşit Galip, Prof.Schwartz'dan iki hafta içinde Alman bilim adamlarının Türkiye'ye gelerek görevlerine başlamalarının sağlanmasını istedi. Schwartz, Türkiye'de Maarif Vekaleti yetkilileriyle yaptığı bu görüşmelerden sonra İsviçre'ye döndü. Cemiyette arkadaşlarıyla Türkiye'de yaptığı görüşmelerin bir değerlendirmesini yaptı. Onlara kimlerin Türkiye çağrıldığı ve çalışma koşullarının da nasıl olacağı konularında bilgi verdi. Türkiye'ye çağrılan bilim adamlarının tümü bu öneriyi kabul ettiler. Prof.Dr.P.Schwartz 25.7.1933 tarihinde yanında bir başka profesör arkadaşı(Prof.Nissen) olduğu halde yeniden Türkiye'ye geldi. İstanbul Ünversitesinde görev almayı kabul eden arkadaşlarının önerilerini Dr.Reşit Galip'e ilettili ve o da kabul etti. Artık iş teknik konuların görüşülüp karara bağlanmasına kalmıştı. Bu konuda cemiyet iki temsilcisini yetkili kıldı. Bu arada Maarif Vekili Dr.Reşit Galip, İstanbul Moda'da tatil yaparken neredeyse ölümle sonuçlanabilecek bir kaza geçirdi ve ardından da görevinden ayrıldı.(69) Bu durum heyetler arasındaki görüşmelerin bir süre durmasına neden oldu. Fakat kısa süre sonra yeniden başladı. Tüm bu gelişmelerin sonucunda Türkiye'de çalışması kararlaştırılan Alman bilim adamlarıyla Türk hükümeti arasında gereken anlaşmalar imzalandı. Böylece de Türk bilim ve eğitim tarihi açısından yeni bir dönem başlamış oldu.

Yukarıda belirtilen protokol çerçevesinde İstanbul Üniversitesinde görevlendirilmelerine karar verilen alman bilim adamları aileleriyle birlikte İstanbul Üniversitesinin öğretime başladığı 27.10.1933 tarihine kadar Türkiye'ye gelerek

görevlerine başladılar. 1934 yılı İstanbul Üniversitesinin 365 olan öğretim kadrosunun 70'i yabancılardan oluşmaktaydı.(70)

İstanbul Üniversitesi 29.5.1934 tarihinde çıkarılmış bulunan 2467 sayılı kanunla genel bütçeye alınmıştır. 11.10.1934 tarihinde de üniversitenin 63 maddeden oluşan bir talimatnamesi yayınlanmıştır.(71) Bu talimatname ile üniversitede hükümet tarafından çok sıkı bir denetim altına alınmıştır. Üniversite gerek idari gerekse parasal konularda bağımsızlıktan eser bırakılmamıştır. Üniversite rektörünün, genel sekreterinin, profesör ve doçentlerin tayin ve azil hakları Milli Eğitim Bakanlığına verilmiş, bu kontrol profesörlerden derse devam çizelgeleri isteyecek kadar sıkı tutulmuştur. Bu siyasi kontrol isteğinin üniversiteden yapılan azillerde ve yeni tayinlerde de rol oynadığı söylenebilir.Talimatnamenin 1.maddesinde üniversitenin amaçları ve görevleri şöyle belirtilmiştir:

"Madde 1.Üniversite, bilgi sahalarında araştırmalar yapmak, milli kültür ve yüksek bilgiyi genişletmeye ve yaymaya çalışmak, devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetiştirmesine yardım etmek gibi vazifeler için kurmuş olan İstanbul Üniversitesi. Tıp,Hukuk, Edebiyat ve Fen Fakülteleri ile bunlara bağlı mektep ve enstitülerden mürekkeptir."

Talimatnamenin dördüncü maddesiyle üniversite rektörünün Maarif Vekilinin inhası (üst makama öneri yazısı)üzerine ortak kararname ve Reisicumhurun onayı ile atanacağı belirtilmiştir. Böylece rektörün seçimi sisteminden vazgeçilmiştir. Yine Fakülte dekanlarının da Rektörün önerisiyle Maarif Vekili tarafından atanacağı kararlaştırılmıştır.(m.25)

İstanbul Üniversitesi reformu (bazı yanlış uygulamalar yapılmış olsa da) Cumhuriyet eğitim tarihinin en önemli olaylarından biridir. Bu reform birçok güçlüklerle, karşı koymalara rağmen gerçekleştirilmiştir.

1.2.3. 1946 ÜNİVERSİTESİ

İstanbul üniversitesinin kurulmasından sonra geçen zaman içinde halktan gelen talep ve Türk toplumunun nitelikli insangücüne duyduğu gereksinme, üniversite ve yüksekokulların İstanbul ve Ankara gibi büyük kent merkezlerinin de dışına yaygınlaştırılmasını zorunlu kılmıştır. Yine 1946 yılında girilmiş bulunan çok partili demokratik yaşam çerçevesinde üniversitenin yönetim yapısının demokratikleşmesi de gündeme gelmiştir. İşte bu doğrultuda 13.6.1946 tarihinde çıkarılmış bulunan 4936 sayılı "Türk Üniversiteler Kanunu" ile üniversite Fakülte, Enstitü, okul ve bilimsel kurumlarından oluşmuş özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim, araştırma ve öğretim birliği olarak tanımlanmıştır. Yasada üniversitelerin amaç ve görevleri de ayrıntılı biçimde belirtilmiştir. Buna göre üniversiteler öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar, Türk devriminin ülkelerine bağlı milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek, ülke sorunları başta olmak üzere bilimi geliştirmeye yönelik çeşitli konularda

araştırmalar yapmak, Ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi ile ilgili çeşitli konularda hükümetle ve diğer kurumlarla işbirliği yapmak, araştırma inceleme sonuçlarını kamunun yararına sunmak, bununla ilgili yayınlar yapmak, Türk toplumunun genel düzeyini yükseltici bilim verilerini halka yaymak" görevi verilmiştir.

Yasa öğretim kadar, araştırmaya da ağırlık veren maddeleriyle üniversite programlarını "klasik ve ansiklopedik" bilgi yığını olmaktan çıkarmış, öğretim araştırma ile desteklenmesini ve ülke sorunlarına yönelinmesini öngörmüştür.

4936 sayılı yasanın yükseköğretim alanında getirmiş olduğu diğer önemli bir yenilik de "Üniversitelerarası Kurul" un oluşturulmasıdır. Bu kurulun görevleri de üniversitelerarasındaki işbirliğini ve eşgüdümü sağlamak olarak belirlenmiştir.

Demokrat Partinin iktidarda kaldığı 1950-1960 yılları arasında Atatürk, Orta Doğu Teknik, Ege ve Karadeniz üniversiteleri açılarak Türkiye'deki mevcut üniversite sayısı 7'ye yükseltilmiştir.(72)

1.2.4. 1960 ÜNİVERSİTESİ

27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyması Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin başlamasına yolaçmıştır. Askeri yönetim üniversiteler konusuna da el atarak bazı düzenlemeler yapmıştır. İlk olarak 28.10.1960 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 114 sayılı kanunla(73) İstanbul, İzmir ve Atatürk Üniversiteleriyle İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üye ve yardımcılarından 147' sinin üniversiteleriyle ilişkileri kesilmiş, 4' ünün de yerleri değiştirilmiştir. Bu öğretim üyelerinin hangi gerekçelerle üniversitelerden uzaklaştırılmış oldukları kamuoyuna açıklanmadığı için basın organlarında değişik tartışmalara neden olmuştur. Listede Türkiye'nin tanınmış bilim adamlarının da bulunması olaya kamuoyunun ilgisini büsbütün artırmıştır. (Örneğin Milli Birlik Komitesinin ihtilal günü yeni bir Anayasa hazırlamak üzere davet ettiği bilim Kurulu içinde yer alan Prof.Dr.Tank Zafer Tunaya' da uzaklaştırılanlar arasındaydı). Yasanın yayınlanmasının hemen ardından Ankara, İstanbul, İstanbul Teknik, Ege ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinin Rektörleri istifa etmişlerdir. Yine yasanın metnini gazetelerden öğrenen ve yasal olarak üniversitelerin başı olan Milli Eğitim Bakanı ile ilgili üç Bakan, Devlet Başkanı Org.Cemal Gürsel'i makamında ziyaret etmişler ve işlemin esassız ve haksız olduğunu kendisine ilemişlerdi. Başkan'dan düzeltilileceği vaadini aldıktan sonra da istifadan vazgeçtiklerini kamuoyuna açıklamışlardı.(74)

114 sayılı kanunun yanlışlığı kamuoyunun baskısıyla daha sonra anlaşılmiş ve 12.4.1962 tarihinde kabul edilmiş bulunan 43 sayılı kanunla görevden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin üniversite senatolarının uygun görmeleri koşuluyla görevlerine dönmeleri sağlanmıştır.(75)

Yine 27.10.1960 günü kabul edilen, ve 28.10.1960 günlü 10641 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 115 sayılı "13.6.1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Madde Eklenmesi Hakkında Kanun"la eski kanunun 40 maddesi yeniden düzen-

lenmiştir.(76) Bu düzenlemelerden en önemlisi eski kanundaki Milli Eğitim Bakanının üniversitelerin başı olduğu hükmünün kaldırılması olmuştur.

1961 Anayasasının 120. maddesi ile üniversitelere yönetsel ve bilimsel yönden özerklik verilmeye çalışılmıştır. Bu maddede Üniversitelerin kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetileceği ve denetleneceği belirtilmiştir. Yine üniversite öğretim üye ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmayacakları kararlaştırılmıştır.

1961 Anayasasının getirmiş olduğu diğer önemli bir yenilik de üniversite öğretim üye ve yardımcılarının siyasal partilerin genel merkezlerinde görev alarak siyasal etkinlikte bulunabilmelerine olanak sağlanmış olmasıdır. Üniversitelerde 1968 yıllarında başgösteren olaylar ve bu olayları bastırmada üniversite yönetimlerinin etkisiz kalmaları, üniversitenin özerk oluşu nedeniyle hükümetin de bu kurumlara müdahale edemeyişi , üniversite özerkliğinin ciddi biçimde tartışılmasına yolaçmıştır.

12 Mart 1971 askeri muhtırasından sonra 20.9.1971 tarihinde kabul edilmiş bulunan 1488 sayılı kanunla 1961 Anayasasının bazı maddeleri değiştirilmiştir. Bu değişiklikler içinde üniversitelerle ilgili 120.madde de yer almıştır. 120.maddede yapılan bu yeni düzenlemeyle üniversitelerin özerkliğine bazı sınırlamalar getirilmiştir. Özellikle üniversite özerkliğinin üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel oluşturamayacağı, üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hümiyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarıncı giderilmemesi halinde Bakanlar Kurulunun ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyabileceği, bu kararını da hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunacağı hükmü getirilmiştir.(77)

1.2.5. 1973 ÜNİVERSİTESİ

20.6.1973 tarihinde kabul edilen 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu(78) ile Türk yükseköğretim sisteminde yeni bir dönem başlamıştır. 1750 sayılı yasa (85 madde) Türkiye'nin yükseköğrenim alanında o güne değin geçirmiş olduğu evrimin, birikimlerin bir sonucu olarak hazırlanmıştır. 1750 sayılı yasayla üniversiteler hem akademik hem de idari yönden ciddi bir yapılanmaya tabi tutulmuştur. İdari yönden üniversitelerin yönetimi kademeleştirilmiştir. Öncelikle üniversitelerüstü kuruluşlar ve devletin üniversiteyi nasıl denetleyeceği, ve gözeteyeceği belirtilmiştir. Bu işleri yapmak üzere "Yükseköğretim Kurulu", "Üniversite Denetleme Kurulu", "Üniversitelerarası Kurul" olmak üzere üç kurul oluşturulmuştur. Bunların herbirisinin nasıl oluşturulacağına ve görevlerine ilişkin hükümler de yasada yer almıştır.(m.4,5,6,7,8,9,10) Üniversitelerin kendi organları: Senato, Üniversite Yönetim Kurulu, Rektör, Fakültelerin organları: Fakülte Kurulu, Fakülte Yönetim Kurulu, Dekan olarak belirlenmiştir.

1750 sayılı yasa, yükseköğretimin toplumun gereksinmelerine dönük olarak planlanması, eğitim ve öğretimde olanak ve fırsat eşitliğini gözetmesi, ülkenin eğitime ayırdığı kaynakların artırılması ve etkin kullanılması, öğretim ve öğrenim özgürlüğünün güvenlik altına alınması, devletin denetim ve gözetimini sağlaması gerektiğinde yönetime el koyması, fakültelerde bölüm sistemine geçiş, asistanların yönetime katılması, üniversitelerarasında öğretim üyesi rotasyonuna olanak vermesi, ders kitap ve teksirlerinin öğrencilere maliyetine verilmesi, yönlerinden birçok düzenlemeler getirmiştir.

1750 sayılı yasanın hemen ardından 25.6.1973 gün ve 1765 sayılı "Üniversite Personel Kanunu"(79) çıkarılarak öğretim elemanlarının özlük durumlarına düzenlemeler getirilmiştir.

1.2.6. 1981 ÜNİVERSİTESİ

12 Eylül 1980 Askeri hareketinden sonra yükseköğretim kurumlarında da yeni bir düzenlemeye gidilmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda sürdürülen çalışmaların sonucunda 4 Kasım 1981 tarihinde 2547 sayılı "Yüksek öğretim Kanunu" kabul edilmiştir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, 1750 sayılı yasaya göre üniversitelerin amaç ve ana ilkeleri ve bunları gerçekleştirmeye dönük akademik ve yönetsel yapılarında oldukça köklü değişiklikler getirmiştir. Bu değişiklikler kısaca şöyle belirtilebilir:

-Yasayla üniversitelerin yönetsel özerklikleri kaldırılmış, Kısmen seçim kısmen atama ile üniversite üst yönetim organlarının (Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Üniversitelerarası Kurul, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) oluşturulması yöntemi getirilmiştir. Üniversite rektöründen Fakültelerin Dekan ve Bölüm Başkanlarına kadar tüm idari yapının atama ile belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Böylece üniversite üzerinde devletin denetim gücü daha da artırılmıştır.

-Yükseköğretim Kurulunun üniversiteler üzerindeki yetki ve görevleri oldukça artırılmıştır.

-Yasada fakültelerin kürsüleri kaldırılmış, bölüm sayıları da azaltılmıştır.

-Yükseköğretimin amaç ve ilkelerine aykırı davranışlar suç sayılmıştır. Bu suçu işleyen veya yasada kendilerine verilen görevleri yerine getirmekte yetersizliği görülen öğretim elemanlarının Rektörün önerisi üzerine ya da doğrudan yükseköğretim kurumları ile ilişkilerinin kesilmesi öngörülmüştür.

-Öğretim üyelerinin zorunlu ders yükleri 6 saatten 10 saate çıkarılmıştır.

-Öğretim üyelerinin kendi kurumlarının dışındaki kurumlarda görevlendirilmeleri konusunda hükümler getirilmiştir.

-Asistanlık kaldırılmış, yerine araştırma görevliliği getirilmiştir.

-Öğretim üyeliğinde Yardımcı Doçentlik kadrosu oluşturulmuştur. Böylece doktoralı öğretim elemanlarından öğretim üyesi olarak yararlanılması amaçlanmıştır.

-Profesörlükte 2.yabancı dil bilme, Doçentlikte de tez hazırlama koşulu kaldırılmıştır.

-Üniversite öğrencilerinden okudukları dallara göre öğrenim harcı alınması kararlaştırılmıştır.

2. TÜRK EĞİTİM VE YÜKSEKÖĞRETİM (ÜNİVERSİTE) SİSTEMİNİN GÜNÜMÜZDEKİ SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI

Türk eğitim sistemi, Türk toplumsal sisteminin ayrılmaz bir parçası, onun bütünüleyici bir alt sistemidir. Aile, dil, devlet, din, hukuk, sağlık, ekonomi, sanat, gelenekler, görenekler gibi diğer tüm toplumsal alt sistemlerle karşılıklı bir ilişki ve etkileşim durumundadır. Bu nedenle Türk eğitim sisteminin karşı karşıya bulunduğu günümüzdeki ve ileride ortaya çıkacak sorunların çözümü, Türk toplumsal sisteminin tümünün çağdaş dünyada yaşanan gelişmelere, demokrasinin ilke ve kurallarına, bilimin ortaya koyduğu bulgulara göre sürekli bir yeniden yapılanmasıyla mümkündür. Her bir sorunun sistem içindeki yeri, nedenleri görülmeden çözümü kesinlikle mümkün değildir. Bu gerçekler ışığında Türk eğitim sisteminin diğer sistemlerle olan ilişkilerini gözardı etmeden bugün için karşı karşıya bulunduğu temel sorunlar ve bunların çözüm yolları hakkında genel çizgileriyle şunlar dile getirilebilir:

Eğitim sisteminin, kendi bütünselliği içinde dört temel ögesi vardır. Bunlar, öğrenci, öğretmen, öğretim programı ve öğretim ortamıdır. Türk eğitim sistemi bu açılardan değerlendirildiği zaman şu sorunlarının olduğu görülmektedir:

2.1.ÖĞRENCİ:

Bir ülkenin eğitim sisteminin temel amacı mevcut durumu ile yetersiz olduğu kabul edilen o ülkenin yetişmekte olan kuşaklarını eğiterek onları iyi insan, iyi yurttaş ve iyi meslek adamı durumuna getirmektir. Eğitim sistemi içinde yer alan tüm etkinliklerin belirlenen bu üç temel amaca dönük olması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yıllık %2.5'lük nüfus artışıyla ve 60 milyonu aşkın nüfusuyla bölgesinin ve dünyanın nüfus büyüklüğü bakımından önde gelen ülkelerinden biridir. Üstelik bu nüfusun yarısından fazlası 20, her dört Türkten üçü de 40 yaşın altındadır. İşte nüfusun bu genç yapısı, eğitim kurumları üzerinde büyük bir baskı unsuru oluşturarak birçok sorunun doğmasına yol açmaktadır.

Türk toplumu eğitim çağındaki nüfusunun ilköğretimde %98'ini, Ortaokulda %50'sini, lisede %32'sini, yükseköğretimde (açıköğretimle birlikte) ancak %15'ini okullandırmıştır. Bir başka söyleyişle Türkiye'de ilkokula başla-yan her 10 çocuğun 5'inin ortaokula, 3'ünün liseye ve 1.5'inin de üniversiteye kadar öğrenimini sürdürebilmekte olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. UNESCO'nun eğitim

istatistiklerine göre 1986 yılında yükseköğretimde çağ nüfusunun okullaşma oranları ABD'de %59.3 Japonya'da %28,88'dir. Güney Kore'de ise %40'dır. Görüldüğü gibi dünyanın en hızlı kalkınan ülkeleri, yükseköğretimde okullaşma oranı en yüksek olan ülkelerdir. Böylece insana yapılan yatırımların ne denli verimli sonuçlar doğurduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de çağ nüfusunun okullaştırılmasındaki yetersizlik bölgeler arasında daha da olumsuz bir tablo oluşturmaktadır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kalkınmasının temel unsuru olan insangücünün yetiştirilmesine yeterince eğilmediği görülmektedir. Okullaşma oranlarındaki bu düşüklüğün yanısıra okullaştırılan öğrencilere sunulan eğitim olanakları da birçok yönlerden yetersizlik içindedir. Aşırı nüfus artışının baskısıyla özellikle ilk ve ortaöğretim kurumlarında, arkadan gelen öğrencilere yer bulabilme kaygısıyla girilen hatalı eğitim uygulamaları, bu kurumlardaki eğitimin niteliğini son derece düşürmüştür. Yeterli ortaöğitimi almadan yükseköğretime gelen öğrenciler(mevcut yükseköğretime giriş sınavları yeterlik değil kontenjanlara göre sıralama sınavları olduğu için) bu kurumlardaki eğitimin evrensel yapısını da bozmaktadır. Böylece insangücünün niteliğini yeterince geliştiremeyen(eline diploma verse bile) Türk toplumu, bunun faturasını üretimde düşmelerle ödemektedir. Bu da birçok toplumsal soruna(işsizlik ve hayat pahalılığı vb.) kaynak oluşturarak, iç barışı ciddi biçimde tehdit etmeğe başlamıştır. Türk toplumunda giderek artan şiddet eylemlerinin nedeni, eğitim sisteminin içine girdiği bu darboğazda yatmaktadır.

2.2. ÖĞRETMEN:

1995'lerin Türkiye'sinde ilk ve orta eğitim kurumlarında öğretmen kaynağı bakımından nicelik (dengesiz dağılımından kaynaklanan eksiklik hariç) sorunu büyük ölçüde çözülmüştür. Aynı şeyi mevcut öğretmenlerin nitelikleri konusunda söylemek pek mümkün değildir. Öğretmenlerin nitelikleri sorunu giderek Türk kamoyunu daha fazla ilgilendirir olmuştur. Bu nedenle aileler okul ve öğretmen seçer bir konuma gelmiştir. Ekonomik durumları güçlü olan aileler, çocuklarını devlet okullarına göndermekten kaçınmaktadırlar. Bu durum Türk eğitim sisteminin ciddi bir ayıbıdır. Böylece devletin öğretmen eğitimi üzerinde daha titiz bir biçimde durması, herkesin öğretmen olamayacağı bir yapının mutlaka kurulması zamanı gelmiş ve geçmektedir. Türkiye 1923'lerin Türkiye'si değildir. Her elinde diploması olan kişiye öğretmenlik yaptırılması devri, artık kapanmalıdır. Türk toplumunun gözbebeği olan çocukları, Türk aydınınının en niteliklisinin elinde şekillenmelidir.

Yükseköğretim kademesine baktığımızda, eğitici kadronun hem nicel hem de nitel yönden (çağdaş dünyanın gelişmiş üniversiteleri ve dünyadaki bilimin gelişmesine katkıları açısından) yeterli olduğu önü sürülemez. Her ne kadar 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra Türk yükseköğretim sisteminde öğretim üyesi sayısında devrim sayılabilecek sayısal büyüme gerçekleştirilmiş olursa da, sorun tümüyle çözümlenememiştir.

Öğretim üyesini yetiştirmek hem zaman alıcı, hem de büyük parasal olanakları gerektirici bir iştir. Üstelik üniversitelerde öğretim üyeliği yapacak olan kişilerin üstün bir beyin gücüne sahip olması gibi bir zorunluluk da vardır. Çünkü üniversite öğretim üyesi sadece sınıfa girip çıkarak eğitim veren kişi değildir. O aynı zamanda insanoğlunun bilgi düzeyinin üst sınırlarında dolaşarak, yapmış olduğu araştırmalarla bilgiye yeni bilgiler ekleyen, yeni teknolojileri geliştiren, topluma aklıyla yol gösteren önderdir. Bu nedenle toplumun üstün beyin gücünün üniversite öğretim kadrosuna çekilmesi gerekmektedir. Bu da üniversite öğretim üyeliğini cazip bir konuma getirmekle sağlanabilir. Ne var ki Türkiye'de üniversite öğretim üyeliği günümüzde çekicilik özelliğini yitirmiştir. Üniversite öğretim üyeleri artan hayat pahalılığı karşısında ayakta durabilmek amacıyla daha fazla derse girmek zorunda bırakılmış, böylece asli görevlerinden biri olan araştırma-geliştirme görevlerini yapamaz konuma gelmişlerdir. Bu durumun önüne geçilmezse, Türk üniversitelerinin hiç biri dünyanın elit üniversiteleri arasında kendine seçkin bir yer edinemeyecektir. Plansız yeni üniversitelerin açılması, mevcutlarına da kapasitelerinin üzerinde öğrenci alınması, herhangi bir akademik eğitim olmayan öğretim elemanlarının da dersler boş geçmesin diye sınıfa sokulması, üniversitelerde eğitimin niteliğinin düşmesine yolaçan bir başka sorundur.

2.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARI:

Bir eğitim kurumunun denetim, yönetim, öğretim ve rehberliği altında genç ve yetişkinlerin kazanması gereken eğitim yaşantılarının tümünü kapsayan ayrıntılı akış planına öğretim programı denir. Bir öğretim programının, "Amaç" "İçerik", "Öğrenme Öğretme Süreçleri", "Değerlendirme" olmak üzere dört temel ögesi vardır.

Türk eğitim sisteminin genel hedeflerine bakıldığı zaman bunların son derece gerçekçi, toplumun ve Türk insanının beklentilerine uyumlu bir biçimde saptanmış olduğu görülür. Aynı şeyi okulun hedefleri ve dersin özel hedefleri için söylemek mümkün değildir. (Türkiye'de hayatla ilgisi olmayan, insanları üretici konuma getirmeyen birçok okul vardır) Dahası bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak öğrenim içeriğinin belirlenmesinde, gerekse içeriğin etkili biçimde öğrenci davranışına dönüştürülmesini sağlayacak öğrenme, öğretme süreçlerinin seçiminde de büyük yetersizlikler söz konusudur. Öğrencilerde amaçlarda belirlenmiş bulunan istendik davranış değişikliklerinin oluşup oluşmadığını anlamaya yardım edecek ölçme ve değerlendirme etkinlikleri de son derece yetersizdir. Türkiye'de mevcut öğretmen kadrosunun çok büyük bir bölümünün öğretim programı, ölçme ve değerlendirme konularında yetersiz oldukları rahatlıkla iddia edilebilir. Bu sorunun çözümüne dönük olarak geçmiş yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı çalışmalar başlattıysa da istenilen sonuçlar alınamamıştır. Özetle Türk eğitim sisteminin tüm eğitim kademelerinde mevcut öğretim programlarını çağdaş gelişmelere ayak uyduracak biçimde yeniden geliştirmeye ve bu programları da uygulamaya koyacak nitelikli öğretmenler yetiştirmeye şiddetle ihtiyacı vardır.

Bunlar yapılmazsa diplomalı işsizler ordusunun her geçen gün artacağından kuşku duyulmamalıdır.

Türk eğitim sisteminde programlar arasındaki ruh bütünlüğünün giderek kaybolmakta olduğu gözlenmektedir. 1950'li yıllardan sonra işbaşına gelen iktidarların basit siyasal çıkarlar uğruna Atatürk devrimlerinin en önemlilerinden biri olan öğretim birliği yasasından verdikleri ödünler, farklı dünya görüşüne sahip kuşakların yetişmesini sağlayarak, Türk insanlarını zaman içinde karşı karşıya getirecek bir kampaşmaya doğru götürmektedir. Bu olumsuzluğun önüne en kısa sürede mutlaka geçilmesi gerekmektedir.

Türk toplumunun kalkınma ihtiyacı mesleki ve teknik eğitime, okul-sanayi işbirliğine daha fazla önem verilmesini zorunlu kılarken, uygulamanın bu yönde olmaması, bir başka çelişkiyi oluşturmaktadır. Yine Türkiye'de öğretim programlarının çeşitliliği toplumun istek ve beklentilerine yeterince dönük değildir. Böylece Türk eğitim sistemi Türk toplumunun ihtiyaç duyduğu nitelikli insangücünü karşılamaktan uzak bir görünüm göstermektedir. Bu da belirli alanlara gereğinden daha fazla insangücü yetiştirilmesine, gerekli olan alanlarda da nitelikli insangücü açığının büyümesine yolaçmaktadır. Bu olumsuz durum, daha önce belirtildiği gibi hem ülkenin maddi kaynaklarının, hem de en değerli hazinesi olan insangücü kaynağının israfına yolaçmaktadır.

2.4. EĞİTİM ORTAMI:

Öğretmenin öğrencisinin davranışında eğitimin genel ve özel amaçlarına uygun olarak gerekli değişiklikleri gerçekleştirmeye çalıştığı mekan öğretim ortamı olarak adlandırılır. Öğretmen-öğrenci-eğitsel araç ve gereçler bu ortamın içinde birbirleriyle karşılıklı etkileşim halindedirler. Bu ortamın düzenlenmesi eğitim yöneticilerinin sorumluluğu altındadır.

Türk eğitim sisteminde eğitimi ortamı değerlendirildiği zaman özellikle devlet okullarının çağdaş eğitim ilkelerinden oldukça uzak bir yapı ile karşılaşılır. Bunun birinci nedeni kalabalık sınıflardır. 70 öğrenciye yaklaşan sınıflarda sağlıklı bir ilk ve orta eğitimin verilmesi, eğitim biliminin bulgularına göre kesinlikle olanaklı değildir. Böyle bir eğitim ortamı içinde, en nitelikli öğretmeni de görevlendirseniz ve ona her türlü olanağı sunsanız, verim sağlayamazsınız. İkinci neden, öğretmenin işini kolaylaştıracak, öğrencinin daha etkili bir eğitim yaşantısı yaşamasını sağlayacak, eğitim araçlarındaki(görsel ve işitsel) yetersizliktir. Çağımızın en harika buluşlarından biri olan bilgisayar öğretim ortamına girmediği için öğretmenlerimiz tarafından yeterince bilinmemekte, böylece de bilgisayar destekli eğitim verilememektedir. Bu durum öğrencinin öğrenme sürecini yavaşlatmaktadır.

Eğitim araç ve gereçlerindeki yetersizlik üniversitelerimiz için de geçerlidir. Sayısı 60'a yaklaşan üniversitelerimizin büyük bir bölümünde bırakınız gelişkin bir araştırma laboratuvarını, bir ortaöğretim kurumunda bulunması gereken eğitim laboratuvarları bile yoktur. İşte bu nedenle eğitim kuramsal kalmakta, ezberci

olmakta, öğrenilenler çabuk unutulmakta, öğrencilerde de sorun çözme becerisi geliştirilememektedir. Fen bilimleri alanında yurtdışında doktorasını tamamlayarak taşra üniversitesine gelmiş olan bir genç öğretim üyesi de okulunda araştırma laboratuvarı bulamadığı için kazandığı bilgileri, becerileri bir süre sonra unutmakta, bilime katkı getirememektedir. Böyle bir eğitim ortamı içinde nitelikli insan gücünü yetiştirmek ham bir hayaldir.

Türkiye'de çağın eğitim teknolojileri hakkında öğretmenlerimiz de yeterince haberdar değildir. Bu konuda öğretmen yetiştiren kurumlarda verilen bilgiler de yetersizdir.

2.5. EĞİTİMİN YÖNETİMİ

Eğitim yöneticisinin görevi, öğrencilerin davranışlarında öğretim programının öngördüğü amaç ve ilkeler doğrultusunda gerekli değişikliklerin oluşturulabilmesi için gerekli eğitimi ortamının düzenlenmesine profesyonelce yardımcı bulunmaktır. Daha açık bir söyleyişle öğretmenlerin işlerini kolaylaştırılmaktır.

Türk Eğitim yönetimi sistemi her kademede merkezi bir yapıya göre örgütlenmiştir. Mevcut eğitim yönetimi sistemine bakıldığı zaman ilk ve orta-öğretim kurumlarında görev yapmakta olan eğitim yöneticilerinin seçiminde mesleki deneyim ve birikimin yanısıra yöneticilik bilgisi yeterince dikkate alınmadığı gözlenmektedir. Yine eğitim yöneticileri, asıl görevleri eğitim ortamını geliştirmek olmasına karşın hem bilgi eksikliklerinden, hem de yetkilerinin ve parasal olanaklarının sınırlı oluşundan ötürü basit bürokratik işlerle uğraşmaktan öteye iş yapamamaktadırlar.

Öğretmenlerin, öğrencilerin, velilerin yönetime katılmaları yok denecek kadar sınırlı tutulmuştur. Bu da yönetim yapısı demokrasi olan bir ülke için önemli bir çelişkidir. Yetişme çağında katılımcı demokrasinin güzelliklerine göre eğitilmeyen kuşaklarla demokratik bir toplumu oluşturmak mümkün değildir.

Türkiye'de eğitime ayrılan parasal kaynaklar da son derece yetersizdir. Ulusal bütçeden eğitime ayrılan ödeneklerin artması gerekirken azalmakta oluşu eğitimdeki kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Türk eğitim sisteminin yetersizlikleriyle, sorunlarıyla ilgili olarak kuşkusuz söylenecek şeyler daha da uzatılabilir. Fakat başta da belirtildiği gibi bu sorunların hiç biri çözümsüz değildir. Türk toplumunda bunu çözebilecek yetenek ve güç vardır, yalnız bu gücün yönlendirilmesinde eksiklikler sözkonusudur.

3. ÖNERİLER

Türk eğitim sisteminin Türk toplumunun ihtiyaçlarına ve çağın koşullarına göre yeniden yapılanmasına büyük gereklilik vardır. Bu yapılanma sistem bütünlüğü içinde gerçekleştirilmedikçe istenilen sonuçların elde edilmesi olanaklı değildir. Bu nedenle daha önce de belirtildiği gibi sistemin hem diğer sistemlerle uyumlaştırılması, hem de kendi içindeki çelişkilerinin giderilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda eğitim sistemi düzenlenirken öğrenci, öğretmen, öğretim programı ve eğitimi ortamı açısından bir bütünsellik yaklaşımıyla hareket edilmesi gereklidir.

Ömeklendirmek gerekirse her yönden (dershane, yurt, kantin, spor alanları, öğretim materyalleri, araç gereç ve öğretim kadrosuyla vb) çağdaş bir yükseköğretim sistemi kurun, eğer alt kademelerden önkoşul niteliğinde davranışları kazanarak gelmiş nitelikli bir öğrenci kitleniz yoksa istediğiniz sonucu alamazsınız. Nitekim bu durum Türkiye'de eğitimi modernleştirme çalışmalarının başlangıcında açılan yükseköğretim kurumlarında yaşanmıştır. İşte bu nedenle Türkiye'de bir ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim değil bir "eğitim sisteminin yeniden yapılanması" sorunu vardır. Konuya böyle bakarak çözüm getirmek gereklidir.

Yukarıda belirtilenlerden yola çıkarak Türk eğitim sisteminin, özelde de üniversitelerin geliştirilmelerine dönük olarak yapılması gerekenler, madde madde şu şekilde belirtilebilir:

3.1.ÖĞRENCİLER BAKIMINDAN:

1.Türkiye'de zorunlu eğitim ortaöğretimi de kapsayacak biçimde genişletilmelidir.

2.İlk öğretim(ilkokul+ortaokul) kademesinden sonra öğrencilerin sistem içindeki akışı ilgi ve yeteneklerini dikkate alan bir yapıya kavuşturulmalıdır. Öğrencilerin ilköğretim sonrası sistem içindeki hareketleri ciddi bir sınav sistemi (başarı ve yetenek testleri uygulanarak) geliştirilerek sağlanmalıdır.

3.Üniversiteye giriş (her tür program için) mutlaka merkezi sınavla olmalıdır. Bunun için mevcut öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi geliştirilerek daha etkili biçimde uygulanmalıdır. Bu uygulama yalnız lisans düzeyinde kalmamalı lisans üstü programlara(Enstitülere) giriş de merkezi sınavla olmalıdır.

4.Yükseköğretimde okullaşma oranı gerekli alt yapı yatırımlarına paralel bir gelişme izlenmelidir. Bugün için herkese üniversite eğitimi verme yerine ülkenin ihtiyaçlarını dikkate alan bir politika izlenmelidir.

5.Yabancı ülkelere öğretimi üyesi yetiştirilmek üzere gönderilecek öğrenciler ciddi bir merkezi sınavdan(bilim ve yabancı dil yeterliliği açısından) geçirilmelidir. Türkiye için hayati önemi olmayan alanlarda kesinlikle yurtdışına (lisans-üstü eğitim amaçlı) öğrenci gönderilmemeli, ülkenin kıt kaynakları harcanmamalıdır. Bu alanlar, gönderilecek ülkeler ve öğrenci kontenjanları her yıl, Hükümet, Siyasal Partiler, Genel Kurmay Başkanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Üniversiteler, İşçi ve İşveren örgütleri temsilcilerinden oluşacak bir kurul "Devlet Bilim ve Eğitimi Geliştirme Yüksek Kurulu" tarafından belirlenmelidir.

3.2.ÖĞRETMEN BAKIMINDAN

-Türkiye'de öğretmenlik saygın bir meslek konumuna getirilmeli, bunun için öğretmenlerin sosyo-ekonomik sorunları çözülmeli, öğretmene ülkenin

kaynakları da gözönünde bulundurularak kabuledilebilir bir yaşam standardı sağlanmalıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlar şu anda olduğu gibi üniversitelerin bünyesinde kalmalı, bu okulların geliştirilmelerine dönük olarak Milli Eğitim Bakanlığı ile Üniversiteler arasında sürekli ilişki olmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen yetiştiren kurumların geliştirilmesine yönelik olarak üniversitelere yönetsel, parasal destek sağlamalıdır.

-Üniversiteler öğretmenlerin hizmet-içi eğitimleri konusunda da duyarlı davranmalı, sorumluluk üstlenmelidir.

-Üniversitelere öğretim üyesi yetiştirilmesi işine büyük özen gösterilmelidir. Bu maksatla Enstitülerdeki Lisans-üstü programların gerek açılması gerekse öğrenci alınması sırasında titiz davranılmalıdır. Lisans-üstü programlara öğrenci alınırken merkezi sınav yapılmalıdır. Aynı şekilde araştırma görevileri her yıl bir kez yapılacak bir merkezi sınavla alınmalı, üniversitelere de kadro durumlarına göre dağıtılmalıdır.

-Enstitülerde iki Profesör ve üç Doçent düzeyinde öğretim üyesi olmayan anabilim dallarında lisans-üstü programların açılmasına izin verilmemelidir. Yardımcı Doçentlerin Doktora programlarında ders okutmaları ve tez yönetmeleri önlenmelidir.

-Lisans-üstü eğitim alanında belirli üniversitelerin uzmanlaşmaları sağlanmalıdır.

-Üniversite öğretim üyelerinin bilimsel özgürlükleri(serbest bilim üretme ve yayma etkinlikleri) tam bir güvenceye alınmalıdır.

-Üniversite öğretim üyeliğine yükseltme ile ilgili herkese göre değişmeyen bilimsel ölçütler konmalıdır. Ayrıca akademik ünvanların elde edilmesiyle ilgili üniversitelerde bilfiil çalışmayla ilgili süre sınırlamaları da getirilmelidir. Örneğin, Yardımcı Doçentlik ünvanı alındıktan sonra gerekli bilimsel yeterlikler gösterilse de 4 yıl geçmeden Doçent, Doçent olunduktan sonra da 6 yıl geçmeden Profesör olunmamalıdır.

-Öğretim üyelerinin Türk demokratik yaşamının niteliğinin yükselmesi için demeklere, siyasal partilere girmeleri ve serbestçe siyaset yapabilmelerine olanak sağlanmalıdır.

-Öğretim üyelerinin bilgi ve görgülerini artırmaları amacıyla 5 yılda bir en az üç ay süreyle yurtdışına (alanlarıyla ilgili üniversitelere) gönderilmeleri sağlanmalıdır. İsterlerse gerekli harcamaları kendileri karşılamaları durumunda üç yılda bir 3 ay süreyle maaşlı izinli olarak yurtdışına çıkmaları sağlanmalıdır.

-Üniversite öğretim elemanlarının öğrencilerinin iyi eğitim alabilmeleri maksadıyla hazırlayacakları kitap ve ders notu niteliğindeki yayınlarının üniversite içinde en kısa sürede basımı sağlanmalıdır.

-Üniversite öğretim üyeliği kamu görevlileri içinde seçkin, saygın bir yere getirilmeli, ücretleri de ona göre (mesleği çekici duruma getirecek bir düzeyde) belirlenmelidir.

-Akademik ünvanları değişen öğretim üyelerinin bu yeni ünvanı ile ilgili kadroya atanmalarında sınırlama getirilmemelidir.

3.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARI BAKIMINDAN

-İlköğretimin birinci basamağını oluşturan ilkokulda dersler ortak derslerden oluşmalı, ikinci kademede seçimlik derslere de yer verilmelidir.

-Ortaöğretim hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı nitelikte olmalı, ağırlık ülkenin ara insangücü ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak mesleki ve teknik eğitime verilmelidir. Yalnız Türk sanayii otomasyondan sibemasyona doğru geliştikçe, ortaöğretim kurumları hizmet alanlarına öğrenci yetiştirecek biçimde örgütlenmeli, sanayinin gereksindiği nitelikli insangücü üniversitelerin lisans ve lisansüstü programlarıyla yetiştirilmelidir.

-İlk ve ortaöğretim kurumlarının öğretim programlarını geliştirmekle görevli bulunan Talim ve Terbiye Kurulunda üniversite öğretim üyeleri de etkin biçimde rol almalıdır.

-Yükseköğretim kurumlarının programları(devlet üniversitelerinde) Türkiye'nin koşullarının gereği olarak belirli bir süre mutlaka ihtiyaç duyulan alanlara dönük olarak düzenlenmelidir. İhtiyaç dışı alanlarda açılacak programlarda okumak isteyen öğrenciler öğrenim giderlerinin tümünü mutlaka kendileri karşılamalıdır.

-Yükseköğretimde meslek ile o mesleğe eleman yetiştiren yükseköğretim programı arasında bire bir denklik sağlanmalıdır. Örneğin doktorlar nasıl yalnız Tıp Fakültelerinden yetiştiriliyor ise, ilk ve ortaöğretim kademelerindeki eğitim kurumlarının ihtiyacı olan öğretmenler de yalnız Eğitim Fakültelerinden yetiştirilmelidir.

3.4. YÖNETİM BAKIMINDAN:

-Eğitim yönetimi demokrasinin ilkelerine dönük olarak yeniden yapılanmalıdır. İlköğretim kademesinden başlayarak toplumun tüm kesimlerinin eğitim kurumlarının yönetimlerinde sorumluluk üstlenmeleri sağlanmalıdır.

-İlk ve ortaöğretim kademesinde eğitim yöneticileri okuldan yetişmelidir. Bunun için üniversitelerle Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği yaparak lisans üstü düzeyde eğitim yöneticisi yetiştiren programlar açılmalıdır.

ÜNİVERSİTENİN YÖNETİMİ:

-Eğitimde özerklik, araştırmada özerklik, yönetimde özerklik, ekonomik (mali-parasal) özerklik olmak üzere dört ögeden oluşan Üniversite özerkliği kavramı, günümüzde üniversite sorunları içinde en çok dile getirilenlerinden biridir. Bazı çevrelerde üniversitelerde yönetimde özerkliğin sağlanması ile tüm sorunların hemen çözümlenebileceği gibi bir yanlış söz konusudur. Bunun doğru olmadığı Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanmıştır ve bu makalenin ön bölümlerinde belirtilmiştir. Oysa özerklik boyutları arasında son derece sıkı bir ilişki vardır. Günümüzde üniversite yönetimini en fazla zorlayan nokta üniversitelerin maddi olanaklarının dolayısıyla eğitim ortamının yetersizliğinde düşümlenmektedir. Böylece üniversite özerkliğini bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir. Bu ana

bakış açısından hareket ederek üniversitelerin yönetimlerinin geliştirilmesine yönelik olarak şunlar belirtilebilir:

-Üniversite yönetim biçimi saptanırken, öğretim üyesinin hem serbestçe bilim üretmesine hem de öğrencilerini çağdaş niteliklerle donanmış insanlar olarak yetiştirmesine fırsat verici bir amaç güdülmelidir.

-Üniversitelerin yönetim organlarının oluşturulması sırasında gelişmiş üniversitelerle gelişmekte olan üniversiteler farklı konumda düşünülmelidir. Gelişmiş üniversitelerde üniversite yönetimi organlarının kısmen seçim, kısmen de atama ile oluşturulması yoluna gidilmelidir.

-Gelişmiş üniversitelerde Üniversite Rektörü 4 yıl süreyle öğretim üyelerince seçilmelidir. Rektörlük görevi yapmış bulunan öğretim üyesi aradan iki dönem geçmedikçe yeniden Rektör seçilmemelidir.

-Yeni kurulan ve gelişmekte olan(gelişme ödeneği alan üniversiteler) üniversitelerin Rektörleri 4 yıl süreyle Yükseköğretim Kurulunun belirleyeceği beş aday arasından Hükümetin önereceği iki adaydan birinin Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanması yoluna gidilmelidir.

-Her üniversitede senatonun dışında bir de üniversite, mülki idare, yerel yönetim, iş ve siyasi kuruluşların temsilcilerinin yer aldığı "Üniversite Eğitimi Danışma Kurulu" oluşturulmalıdır. Bu kurul Üniversite Rektörünün başkanlığında her yıl en az bir kez toplanarak üniversite ile yerel çevrenin sorunları ve çözümleri üzerinde görüş alışverişinde bulunmalıdır.

-Öğrencilerin üniversite yönetim organlarına katılımları sağlanmalıdır.

-Üst üniversite yönetim organları(Yükseköğretim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) görevleri planlama, eşgüdüm, denetim esasları doğrultusunda düzenlenerek korunmalıdır.

3.6.BÜTÇE BAKIMINDAN

-Üniversitelere devletçe verilecek olan ödeneklerin belirlenmesinde her yıl çeşitli bilim dallarına göre belirtenecek öğrenci maliyetleri ile o üniversitede o alanlarda okumakta olan öğrencilerin çarpımından oluşacak bir sistem geliştirilmelidir.

-Öğrenci maliyetlerinin belirli bir yüzdesinin (öğretim türüne göre) öğrencilerden öğrenim harcı olarak mutlaka alınması sağlanmalıdır. Üniversitelere verilecek olan ödeneklerin fakülteler arasındaki harcama dağılımı da aynı şekilde öğrenci sayısı ve öğrenci maliyetlerine göre yapılmalıdır. Ödeneklerin istenildiği zaman kullanımında Üniversite Rektörleri tam yetkili olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Devlet Planlama Teşkilatı. Eğitim, IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: 1977 s.1
2. Kemal Aytaç. İngiltere, İsveç,Fransa ile Federal Almanya'da Okul Reformları ve Okul Kuruluş Sistemlerinde Demokratlaşma Temayülleri "Mukayeseli Bir Eğitim Araştırması" İstanbul:MEB.Talim ve Terb.Da.Yay.,1975, s.18
3. Adnan Güriz. "Eğitim Hakkı". Eğitim. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı Eğitim Araş. ve Değerl.Md.Yay., Cilt:1, Sayı:5, Eylül :1963
4. Güriz, Aynı mak.,
5. Erdoğan Başar. Eğitim Sosyolojisi, Eğitimin Toplumsal Temelleri. Samsun: Eser Matb., 1994, s.151-152
6. Başar, Aynı es., s.152
7. Başar, Aynı,es. s.153
8. Mahmud Cevad İbn-ül Şeyh Nafi. Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat-ı ve İcratı. İstanbul: Matbaa-i Amire 1338(1922) s.1
9. Sevim Tunç. Eğitim Eşitliği. Ankara:A.Ü.Eğitim Fakültesi Yay., 1969, s.29
10. Bayram Kodaman. Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi. İstanbul:1980, s.23
11. Yahya Akyüz. Türk Eğitim Tarihi Ankara:A.Ü.Eğt.Blm.Fak., Yay., 1985,s.40
12. Aydın Sayılı. Türk Bilim Politikası(1983-2003) "Bilim, Kültür ve Uygarlık Tarihimiz". T.C.Devlet Bak. Yay., 1983, ss.7-25
13. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Ankara:Atatürk Kült.Dil ve Tar. Yük. Kur.Türk Tar.Kur.Yay.,1984, s.1
14. İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi Ankara:T.T.K.Yay, 1972, s. 522
15. Uzunçarşılı, Ön.Ver.(1984) s.
16. Sadrettin Celal Antel, "Tanzimat Maarifi" Tanzimat I, İstanbul: Maarif Vekaleti Yay., 1940, s.441
17. Ekrem Üçyiğit. Batı ve Doğu Medeniyetleri Arasında Tarih Boyunca Türkiye'de Milliyet, Din ve Devrim, Din ve Biz, Ankara:İş Matb.ve Tic. 1968, ss.118-119
18. Hasan Ali Koçer. Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu. Ankara: M.E.B. Yay., 1987 s.12
19. Tarık Zafer Tunaya. Türk Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri İstanbul:1960, S.14
20. Koçer., Ön.Ver., s.25
21. Ekmeleddin İhsanoğlu. "Modern Bilimlerin Türkiye'ye Girişi" 75.Yılında Türkiye'de Sosyoloji. Haz: İsmail Coşkun. İstanbul:Bağlam Yayıncılık, 1991, ss.85-125
22. Faik Reşit Unat. Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış. Ankara: M.E.Bak. Yay., 1964, s.49
23. Unat, Aynı es., s.48 / Koçer, Ön.Ver.,s.4
24. Mahmud Cevad İbn-ül Şeyh Nafi. Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat-ı ve İcratı. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1338 (1922) s.78

25. Ekmelettin İhsanoğlu, *Darülfünun Mefhum ve Müessese Olarak Sultan II.Abdülhamid Dönemine Kadar Gelişmesi* Sultan II.Abdülhamid ve Devri Semineri 27-29 Mayıs 1992. İstanbul:İst.Ün. Edb. Fak., Tarih Arş.Merk.Yay., 1994, ss.173-190) Ayrı Basım.
26. Akyüz, Ön.Ver., s.189
27. Reşat Özalp Millî Eğitimle İlgili Mevzuat. (1857-1923) İstanbul:M.E.B.Yay.,1982, s.179
28. Unat,Ön.Ver., s.51 / Hasan Ali Koçer. "Türk Üniversitelerinde Örgütsel Gelişme". Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu 19-21 Mart 1979. Ankara:A.Ü.Eğit.Fak., Yay., 1979, s.6 /Cevad, Ön.Ver., s.113
29. Niyazi Berkes. Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul:Doğu-Batı Yayınları, 1978, s.233-234)
30. Unat, Ön.Ver. s.7 / Akyüz, Ön.Ver.(1993-4.Baskı) s.148 / Berkes, Aynı es., s.234 / Ekmelettin İhsanoğlu. 1870 Darülfünununun 1873 tarihinde kapatıldığını belirtmektedir. Bak. Ekmelettin İhsanoğlu. *Darülfünun Tarihine Giriş(II) Üçüncü Teşebbüs. Darülfünun-ı Sulţani. Belleten CLVII Nisan 1993, Sayı :218'den Ayrı Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1993, ss.201-239*
31. İhsanoğlu, Ön.Ver.,(1993) s.207
32. Berkes, Ön.ver., s.240
33. İhsanoğlu, Ön.Ver.,(1993) s.231
34. Özalp, Ön.ver., ss.382-386
35. Unat, Ön.Ver., s.53
36. Akyüz, Ön.ver.(1989 3.Baskı) s.300/ Mustafa Ergün, Emrullah Efendi, Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:XXX Sayı:1-2, Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılına Armağan, s.27/ Özalp, Ön.ver., s.382
37. Akyüz, Aynı es., s.300 / İlhan Tekeli, Selim İlkin. Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü. Ankara:TTK Yay., 1993, s.95 /Özalp, Ön.ver., s.382
38. Tekeli, Aynı es., s.96
39. Widmann Horst. Atatürk Üniversite Reformu, İstanbul: İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fak., Yay., İstanbul: 1981,s.25 / Ersoy Taşdemirci. Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları, Ankara:1992, s.1 sm
40. Widmann, Aynı es., s.26
41. Tekeli-İlkin, Ön.Ver., s.97
42. İlkin-Tekeli,Aynı es., s.97
43. Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ankara: A.Ü.D.T.C.Fak., Yay., 1982, s.138,Akyüz, Aynı es., s.300
44. Özalp,Ön.Ver. s.626
45. Koçer, Ön.Ver.,(1987), s.203/ Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu 19-21 Mart 1979 Ankara:A.Ü.Eğitim Fak., Yay., 1979 Türk Üniversitelerinde Örgütsel Gelişme, ss.3-34
46. Koçer, Ön.Ver., (1979), s.16
47. Koçer, Aynı es., s.17
48. Ergün, Ön.Ver., (1982), s.139
49. Erdoğan Başar, Cumhuriyet Dönemi Millî Eğitim Bakanları ve İcraatlarının Değerlendirilmesi Ankara: A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. 1988 s.119
50. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, I:108, C:1, 21.4.1925, s.305
51. Falih Rıfıkı, "Darülfünun" Hakimiyet-i Milliye gaz., 28.4.1925
52. İlhan Başgöz - Howard E.Wilson. Türkiye Cumhuriyetinde Millî Eğitim ve Atatürk Ankara:Dost Yayınları, 1968, s.177-178
53. Cumhuriyet Gaz., 17.1.1932

54. "Prof.Malış Dün Gitti". Cumhuriyet Gaz.,10.6.1932
55. Düstur, Cilt:14, 2.kısım, ss.1229-1230
56. Cumhuriyet Gaz., gaz., 21.5.1933
57. Cumhuriyet Gaz., 13.7.1933
58. Cumhuriyet Gaz., 15.7.1933
59. Cumhuriyet Gaz., 28.7.1933
60. Cumhuriyet Gaz., 30.7.1933
61. Cumhuriyet Gaz., 1.8.1933
62. Cumhuriyet Gaz., 6.8.1933
63. Cumhuriyet Gaz., 6.8.1933
64. Pevket Süreyya Aydemir. İkinci Adam İstanbul:Remzi Kitb.,1975 Cilt:II, s.375
65. Cumhuriyet Gaz., 11.8.1933
66. Cumhuriyet Gaz., 14.8.1933
67. Widman, Ön.ver.s.41/ Taşdemirci, Ön.ver, s.10
68. Widman, Aynı es., s.44/ Taşdemirci, Aynı es., s.11
69. Widmann, Aynı es., s.45
70. Taşdemirci, Ön.ver., s.13
71. Hüseyin Korkut. Cumhuriyet Döneminde Eğitim. İstanbul: M.E.B.Yay., 1983, "Üniversiteler", ss.315-338
72. Erdoğan Başar. "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Hareketleri" Eğitim. Sayı:1, Yıl: 1992, ss.88-123
73. TC.Millî Birlik Komitesi. Kanunlar Dergisi, C:43, s.266
74. 147'ler Mes'alesi Beyaz Kitap. İstanbul: Sermet Matb. 1962, s.3
75. TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem, 1,Toplantı:1 Cilt:45, s.583
76. TBMM.Kanunlar Dergisi, s.269
77. Tarhan Erdem. Anayasalar ve Seçim Kanunları İstanbul: Milliyet yay., 1982, ss.119-120
78. Şeref Gözübüyük - Cahit Tutum. Yönetime İlişkin Temel Yasalar. Ankara: S Yayını, 1975, s.391
79. Aynı es., s.426

*